

Tony Booth и Mel Ainscow

ИНДЕКС ИНКЛУЗИВНОСТИ

Развој учења и учешћа у школама

Источно Сарајево, 2009.

Индекс инклузивности: Развој учења и учешћа у школама

Наслов оригинала: Index for Inclusion: developing learning and participation in schools

Tony Booth и Mel Ainscow

Обрада и продукција за CSIE

Mark Vaughan

Copyright © 2002 CSIE

Издавач оригинала: CSIE – Center for Studies on Inclusive Education

New Redland Building, Coldharbour Lane, Frenchay, Bristol BS16 1QU, UK.

Tel: +44 117 328 4007, www.csie.org.uk

Прво издање: март 2000.

Друго допуњено издање: септембар 2002.

Прво допуњено издање на српском језику: фебруар 2009.

Издавач адаптираног приручника на српском језику: Завод за уџбенике и наставна средства Републике Српске, Источно Сарајево, фебруар 2009.


Директор, главни и одговорни уредник: Марко Ашанин

Адаптирано за употребу у Босни и Херцеговини:

Save the Children UK, програм у Босни и Херцеговини, фебруар 2009.

Одговорно лице: Данијел Хопић

Лектор: Завод за уџбенике и наставна средства Републике Српске

Штампа:  Графомарк, Лакташи

Тираж: 650

ЦИП – Каталогизација у публикацији
Национална и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

376.1-056.26/.36-053.5

БУТ, Тони

Индекс инклузивности : развој учења и учешћа у
школама / Tony Booth, Mel Ainscow.- 1. Допуњено
изд. на срп. језику. - Источно Сарајево
: Завод за уџбенике и наставна средства, 2009
(Лакташи : Графомарк). – 108 стр. : илустр. ;/ 25
цм

Превод дјела: Index for inclusion: developing
learning and participation in schools. – На врху
насл. стр. : Save the Children UK. – Тираж 650.

ISBN 978-99955-0-405-2

1. Ејнсков Мел [Аутор]

COBISS.BH-ID 921880

САДРЖАЈ:

I дио	4
Инклузивни приступ развоју школе.....	4
Добро дошли у Индекс инклузивности	4
Кључни појмови: развијање језика инклузије.....	6
Оквир за процјену: димензије и области	11
Материјал за процјену: показатељи и питања.....	13
Процес кориштења Индекса	14
Индекс у употреби	15
Каквим се резултатима могу надати школе?.....	15
II дио.....	16
Процес кориштења Индекса	16
Фаза 1	19
Фаза 2	27
Фаза 3	35
Фаза 4	37
Фаза 5	40
III дио	43
Показатељи и тврдње.....	43
Листа показатеља	43
ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА.....	47
IV дио	96
ЗАКЉУЧАК.....	97
У п и т н и ц и	98
V дио.....	108
Додатна литература	108

I дио

Инклузивни приступ развоју школе

Добро дошли у Индекс инклузивности

Индекс је средство подршке инклузивном развоју школа. То је свеобухватан документ који свакоме може помоћи да утврди који су наредни кораци у развоју школе у којој ради. Ови материјали осмишљени су тако да се ослањају на корпус знања и искустава која људи имају у свом практичном раду. Они представљају подстицај и подршку развоју школе, без обзира на мишљења колико је она тренутно „инклузивна“.

Инклузија се најчешће повезује са ученицима ометеним у развоју или онима који имају „посебне образовне потребе“. Међутим, у Индексу се инклузија односи на образовање све дјеце и младих људи. Индекс нуди школама подстицајан и користан процес самопроцјене и развоја, који почива на мишљењима запослених, школске управе, ученика, родитеља/старатеља, као и других чланова локалне заједнице. Он укључује детаљно проучавање начина на које се могу смањити препреке у учењу и учеићу свих ученика у школи.

Индекс није никаква додатна иницијатива већ начин за унапређење школа у складу са инклузивним вриједностима. То није алтернатива за повећање успјеха, већ да се до постигнућа дође на начин који ће створити односе засноване на сарадњи и унаприједити средину за наставу и учење. Придржавајући се вриједности и услова за предавање и учење, Индекс може знатно помоћи трајном напретку и унапређењу школа. Овај документ подржава приступ учењу у којем дјеца и ученици активно учествују, повезујући оно што уче са сопственим искуством. То је практични документ који показује шта инклузија значи за све видове школског живота: у наставничким зборницама, учионицама и школском дворишту.

Индекс је резултат трогодишњег рада који се одвијао уз помоћ тима наставника, родитеља, школских управа, истраживача и представника организација за дјецу ометену у развоју, који имају велико искуство у подстицању инклузивног развоја школа. Прва верзија послужила је као пилот пројекат у шест основних и средњих школа, а онда је измијењена верзија процијењена детаљним испитивањем акционог програма у седамнаест школа у оквиру четири локалне канцеларије за образовање (LEA) у Енглеској. Школе су закључиле да им је материјал помогао у препознавању одређених питања на којима треба радити, а иначе би им можда промакла, и да то примијене у пракси. Такође су дали приједлоге за евентуално унапређење и побољшање материјала. Прва штампана верзија изашла је у марту 2000. и Министарство за образовање и запошљавање је подијелило бесплатне примјерке свим основним, средњим и специјалним школама и LEA канцеларијама у Енглеској. Индекс за инклузију у Босни и Херцеговини је пилотиран у 6 школа. У овом издању интегрисана су искуства стечена при провођењу Индекса у БиХ, уз прилагођавање језика Индекса и садржаја тренутној друштвено-политичкој ситуацији у БиХ.

Употреба Индекса на различите начине

Нема „правог“ начина за кориштење Индекса. Дио II описује само један од начина. Он претпоставља да је Процес кориштења Индекса почео и да се води у оквиру појединачних школа. Међутим, многе школе су за почетак рада са Индексом радо прихватиле подршку од некога ко већ има искуство у његовом кориштењу. У неким областима групе школа раде заједно, али и са савјетницима из педагошких завода, министарстава образовања, особљем општинских служби за социјални рад, представницима центара за социјални рад итд. Они су закључили да им таква организација даје додатни подстицај за даљњи рад.

Дио II написан је тако као да је од самог почетка намјера била да се Индекс и рад на инклузији повежу с постојећим процесом развојног планирања. Неке школе почињу од мањих корака, на примјер, користећи материјал за подизање нивоа свијести наставника и школске управе о инклузији. То касније може водити подробнијем раду на грађењу инклузивног окружења. Други користе неке дијелове Индекса за побољшање услова и односа међу наставницима у школи прије него што се уопште усмјере на наставу и учење. Индекс су користили и наставници за планирање индивидуалног или групног истраживања у школи. Сваки начин употребе је исправан уколико унапређује свијест о инклузији и води ка већем учешћу ученика у школској култури, наставном програму и заједницама своје школе.

Садржај Индекса

Индекс чине четири елемента:

Кључни појмови

- подржати размишљање о инклузивном развоју школе

Оквир за процјену: димензије и области

- уобличити приступ евалуацији и развоју школа

Материјал за процјену: показатељи и питања

- омогућити детаљан преглед и процјену свих аспеката школе и помоћи да се одреде и проведу приоритети за увођење промјене

Инклузивни процес

- осигурати да процес процјене, планирања промјена и провођења планова у пракси сам по себи буде инклузиван

Кључни појмови: развијање језика инклузије

Кључни појмови Индекса су „инклузија“, „препреке за учење и учешће“, „ресурси за подршку учењу и учешћу“ и „подршка различитостима“. Ови појмови представљају суштину размишљања и разговора о развоју инклузивног образовања.

Инклузија

Свако има своје виђење једне тако сложене идеје као што је инклузија. Димензије, области, показатељи и питања прогресивно пружају све детаљнији увид у ту идеју. Многи су закључили да им је појам инклузије постао јаснији пошто су имали прилике да прегледају овај материјал.

Неке идеје које представљају виђење инклузије у оквиру Индекса резимиране су у Табели 1. Инклузија подразумијева позитивну промјену. То је један бескрајан процес сталног пораста учења и учешћа свих ученика, идеал којем школе могу тежити, али који никада није у потпуности остварен. Али инклузија постаје чим почне процес раста учешћа. Инклузивна школа се трајно развија и иде напријед.

Табела 1. Инклузија у образовању

Инклузија у образовању обухвата:

- једнако уважавање свих ученика и запослених;
- повећање учешћа ученика у култури школе, наставном плану и програму, школској заједници и смањење њиховог искључивања из њих;
- промјена школске културе, политике и праксе како би се одговорило на различитости ученика у локалној заједници;
- смањивање препрека за учење и партиципацију свих ученика, не само оних ометених у развоју или са посебним образовним потребама;
- учење из покушаја да се превазиђу препреке за приступ и учешће одређених ученика, како би се направиле промјене за добробит ученика на једном ширем плану;
- гледање на различитости међу ученицима као на ресурсе за подршку учењу, а не проблеме који се морају рјешавати;
- признавање права ученика на образовање у локалној заједници;
- унапређење школе за запослене и за ученике;
- истицање улоге школе у изградњи заједнице и развијању вриједности, као и у повећању постигнућа у свим областима рада и живота;

- његовање односа узајамне подршке између школа и свих заједница;
- прихватање да је инклузија у образовању један вид инклузије у друштво.

Учешће значи учење са другима и сарадња у искуствима заједничког учења. Оно захтијева активно ангажовање у учењу и изношење свог доживљаја образовања. Уз то, учешће подразумева да се сваки ученик примјеђује, прихвата и уважава онакав какав јесте.

Развијање инклузије обухвата смањивање свих притисака који воде искључивању, укључујући и „дисциплинско искључивање“, због кршења школских правила. То се односи на све оне привремене или дуготрајније притиске који стоје на путу потпуног учешћа. Они могу бити резултат тешкоћа које неко има у односима или са градивом, или осјећања да вас нико не уважава. Инклузија значи смањивање свих препрека у образовању за све ученике.

Инклузија почиње признавањем разлика између ученика. Изградња инклузивних приступа настави и учењу поштује такве разлике и заснива се на њима. То може унијети значајне промјене у оно што се дешава у учионици, наставничкој зборници, школском дворишту, као и односе са родитељима/старатељима. Да бисмо укључили било које дијете или младог човјека у образовање, морамо имати у виду комплетну личност. То се често може запоставити када је инклузија усмјерена само на један аспект ученика, као што је неки његов „недостатак“, посебна потреба (на примјер, да учи српски/хрватски/босански као допунски језик). Притисци који воде искључивању које трпи дијете с потешкоћама у развоју могу бити превасходно усмјерени на његово поријекло или до њих може доћи зато што градиво не обухвата његова/њена интересовања. Дјеца којима српски/хрватски/босански није матерњи језик могу имати осјећај да су измјештена из своје културе, или су можда недавно доживјела неку трауму. Али ми не смијемо размишљати у стереотипима. Понекад та дјеца имају више заједничког, чак и када су такве ствари у питању, са оном дјецом у школи којој је српски/хрватски/босански матерњи језик него са ученицима којима није.

Рад на препознавању и смањивању тешкоћа за једног ученика може бити користан многим другим ученицима чије учење у почетку није посебно забрињавало. Ово је један од начина на који разлике између ученика у интересовањима, вјештинама, знањима, поријеклу, матерњем језику, способностима или недостацима могу бити ресурси за подршку учењу.

Ученици се и даље искључују из редовног образовања зато што имају неки недостатак или је процијењено да имају „интелектуалне сметње“. Одговарајући закони, законске регулативе и правилници који регулишу инклузивно образовање и посебне образовне потребе требало би да онемогуће таква искључивања. Такви закони признају да је редовно образовање понекад „блокирано“ због „тривијалних и неприкладних“ разлога. Када родитељи то желе, школе и образоване власти су обавезне по закону да учине све што је у њиховој моћи да обезбиједи да дијете с препреком за учење и учешће похађа редовну школу и да учествује у њеним активностима. Међутим, тиме се не постиже признавање права дјетета на образовање у локалној редовној школи.

Инклузија значи да школе пружају подршку и буду подстицајне и за запослене и за ученике. Она значи развијање заједница које подстичу и поштују своја остварења. Али инклузија значи и развијање заједнице у једном ширем смислу. Школе могу сарађивати са другим установама и заједницама како би унаприједиле образовне могућности и социјалне услове у својој локалној заједници.

Препреке за учење и учешће

У Индексу, „препреке за учење и учешће“ представљају алтернативу синтагми „посебних образовних потреба“. Идеја да тешкоће у образовању могу бити превазиђене тако што ће нека дјеца бити идентификована као дјеца са „посебним образовним потребама“ прилично је мањкава. Она ставља етикету која може довести до смањених очекивања, скренути пажњу са тешкоћа које су искусили други ученици без етикете и са извора тешкоћа који леже у међуљудским односима, култури, школском програму, приступу настави и учењу, школској организацији и политици. То доприноси расипању напора које школе улажу да би одговориле на разлике међу ученицима груписаним у различите категорије (као, на примјер: „са посебним образовним потребама“, „српски/хрватски/босански као нематерњи језик“, „етничке мањине“, „надарени и талентовани“).

Синтагма - препрека за учење и учешће - може се искористити за усмјеравање пажње на оно што треба учинити да би се унаприједило образовање за свако дијете. Ученици наилазе на тешкоће када се сретну са *препрекама за учење и учешће*. Препреке се могу срести у сваком виду функционисања школе, као и заједницама, и у локалној и националној политици. Препреке, такође, настају из интеракције између ученика и онога шта и како уче.

Иако језик „посебних образовних потреба“ може бити препрека за развој инклузивне праксе у школама, он остаје дио културног оквира и политике свих школа и утиче на разне активности. Користи се у писаним мишљењима о „посебним образовним потребама“, у препознавању тешкоћа код ученика у Правилнику за рад са дјецом са посебним образовним потребама, у кориштењу Индивидуалних образовних планова и информацијама које школа пружа ради разматрања својих трошкова за „посебне образовне потребе“.

Прелазак на другачији начин размишљања о тешкоћама у образовању ствара једну сложену ситуацију, јер због одређених ствари морамо радити с постојећим језиком. Они који усвоје алтернативне појмове закључују да они помажу да се отворе нове могућности за препознавање и превазилажење тешкоћа у школама.

Ресурси подршке учењу и учешћу

Смањивање препрека за учење и учешће обухвата покретање свих постојећих ресурса који постоје у школи и у оквиру њених заједница. Увијек постоји више ресурса подршке учењу и учешћу него што се тренутно користе у било ком окружењу. Ресурси нису само новац. Као и препреке, и они се могу наћи у свим аспектима школског функционисања: у ученицима, родитељима/старатељима, заједницама, наставницима; у промјенама школске културе, политике и праксе.

Ресурси у самим ученицима, у њиховој способности да усмјере сопствено учење и подрже једни друге у учењу, знају бити посебно неискориштени, исто као и могућности наставника да подрже и помогну једни другима у професионалном развоју. Постоји богато сазнање у школама о томе шта спречава учење и учешће ученика, знање које није до краја искориштено. Индекс помаже школама да искористе ово знање у циљу подстицања школског развоја.

Табела 2. даје групу питања која могу бити корисна у размишљању о постојећем знању о школској култури, политици и пракси.

Табела 2. Осврт на препреке и ресурсе у школи

- Које су препреке за учење и учешће?
- Ко се сусреће с препрекама за учење и учешће?
- Како умањити препреке за учење и учешће?
- Који су доступни ресурси за превазилажење препрека за учење и учешће?
- Како могу мобилисати додатне ресурсе подршке учењу и учешћу?

Подршка различитостима

Када се сматра да су потешкоће изазване „посебним образовним потребама“ дјеце и младих људи, природно је помислити да би подршка у ангажовању додатних људи била да раде са одређеним појединцима. Индекс гледа на појам „подршке“ у много ширем смислу подразумијевајући под тиме *све активности које повећавају способност школе да одговори на различитости присутне међу ученицима.* Пружање подршке појединцима је само дио покушаја да се повећа учешће свих ученика. Подршка се пружа и када наставник планира час имајући у виду све ученике, прихватајући њихове различите полазне основе, искуства и начине учења, или када ученици помажу једни другима у раду на часу или у учењу. Када су наставне активности тако осмишљене да подржавају учешће свих ученика, потреба за индивидуалном подршком се смањује. Исто тако, искуство индивидуалне подршке може водити ка повећању активног, независног учења, као што може допринијети побољшању наставе за ширу групу ученика. Подршка је дио цјелокупног наставног процеса и укључено је комплетно особље у школи.

Социјални модел образовних тешкоћа и ометености

Употреба синтагме „препреке за учење и учешће“ за тешкоће са којима се ученик суочава, умјесто синтагме „посебне образовне потребе“ дио је социјалног модела образовних тешкоћа и ометености. Насупрот њему је медицински модел у којем се тешкоће у учењу виде као посљедица индивидуалног недостатка или ометености дјетета. Према социјалном моделу, препреке за учење и учешће могу постојати у

природи амбијента или произлазити из међусобног односа ученика и њиховог окружења: људи, школске политике, институције, културе, социјалних и економских услова који утичу на њихов живот.

Разне врсте ометености су препрека за учешће у настави и активностима за ученике са оштећењима или хроничним обољењима. Оне могу настати у окружењу или комбинацијом дискриминаторских ставова, поступака, културе, политике и званичне праксе када су у питању оштећења, бол или хроничне болести. Ометеност се може дефинисати као дугорочно „ограничење физичке, интелектуалне или сензорне функције“. Будући да школе не могу много учинити да ријеше проблем сметње, оне могу знатно да смање ометеност коју производе дискриминаторски ставови и поступци и институционалне препреке.

Институционална дискриминација

Институционална дискриминација је укоријењена у самој култури и утиче на начин доживљавања других људи и реаговања на њих, укључујући и то како се бирају људи за неко запослење. Институционална дискриминација је много присутнија него расизам. Она укључује начине на које институције могу да дискриминишу људе због њиховог пола, ометености, социјалног поријекла, националности, сексуалне опредељености. То јесте препрека за учешће, и у области образовања може спријечити учење. Будући да је људима много познатија прича о расизму или сексизму него о ометености, нису свјесни колико људи и институција учествује у стварању ометености. Расизми, сексизми, снобизми, хомофобије и ометености имају заједнички коријен у нетолеранцији према различитостима и злоупотреби моћи да би се створиле и подржале неједнакости. Развој инклузивних школа може увести људе у болан процес преиспитивања сопствених дискриминаторских ставова и понашања.

Оквир за процјену: димензије и области

Инклузија и искључивање изучавају се преко три међусобно повезане димензије унапређења школе: стварање инклузивне културе, креирање инклузивне политике и развијање инклузивне праксе (види слику 3). Ове димензије су изабране да усмјеравају размишљање о промјени школе. Искуства са Индексом указују на то да се оне сматрају, у врло широком смислу, важним елементима за прављење планова развоја школе.

Слика 3. Три димензије Индекса



Ове димензије су неопходне за развој инклузије у школи. Сваки план за промјену школе мора водити рачуна о све три димензије заједно. Међутим, димензија „стварање инклузивне културе“ стављена је намјерно у основу троугла. Дуго се није посвећивало довољно пажње могућностима које имају школске културе да помогну или успоре развојне планове за наставу и учење. Они се, ипак, налазе у средишту унапређења школе. Развој заједничких инклузивних вриједности и односа узајамне сарадње може довести до промјена у осталим димензијама. Нови запослени и ученици могу подржати и провести промјену политике и праксе управо путем инклузивне културе школе.

Свака димензија је подијељена на двије области, како би се даље усмјерила пажња на оно што је неопходно урадити да би се унаприједило учење и учешће у школи. Димензије и области приказане су у Табели 4. Заједно, оне чине *оквир за процјену* потребан за израду школског развојног плана и могу се користити као засебне ставке у том плану. Уз овакав оквир, школе могу пратити свој развој у свакој од споменутих области.

Табела 4. Димензије и области Индекса

ДИМЕНЗИЈА А Стварање инклузивне културе

Област А.1 Изградња заједнице

Област А.2 Успостављање инклузивних вриједности

Ова димензија води стварању сигурне, подстицајне заједнице, која прихвата и сарађује, у којој се свако уважава, и која је темељ за највиша остварења свих чланова заједнице. Она развија заједничке инклузивне вриједности које се преносе свим новим запосленима, ученицима, родитељима/старатељима и члановима школске управе. Принципи и вриједности инклузивне школске културе усмјеравају одлучивање о школској политици и о сваком тренутку праксе у учионицама, тако да школски развој постане континуиран процес.

ДИМЕНЗИЈА Б Креирање инклузивне политике

Област Б.1 Створити школу за све

Област Б.2 Организовање подршке различитостима

Ова димензија обезбјеђује да инклузија прожима све школске планове. Школска политика охрабрује учешће ученика и особља у школи од тренутка њиховог доласка у школу, допире до свих ученика у локалној заједници и умањује притиске који воде искључивању појединаца. Цјелокупна политика подразумијева јасне стратегије за промјене. Подршком се сматрају све активности које повећавају способност школе да одговори на различитости међу ученицима. Сви облици подршке развијени су према инклузивним принципима и обједињени у заједничком развојном оквиру.

ДИМЕНЗИЈА Ц Развој инклузивне праксе

Област Ц.1 Организовање учења

Област Ц.2 Мобилизација ресурса

Ова димензија развија школску праксу која одражава инклузивну културу и политику школе. Часови су осмишљени имајући у виду различитости међу ученицима. Ученици се подстичу да активно учествују у свим аспектима свог образовања, које се ослања на њихово знање и искуство ван школе. Особље у школи идентификује материјалне ресурсе, ресурсе у себи и својим колегама, ученицима, родитељима/старатељима и у локалним заједницама, које могу мобилисати и искористити за подршку учењу и учешћу.

Материјал за процјену: показатељи и питања

Свака област садржи између 5 и 11 показатеља инклузије. То су искази који показују аспирације с којима се може упоредити постојеће стање како би се утврдио приоритет за развој. Сваки представља важан аспект школског функционисања, мада се некада важност неке теме (на примјер, националност, пол или сметња) види по томе што је распоређена у свим показатељима заједно.

Значење сваког показатеља инклузије разјашњено је низом питања. Питања која прате сваки показатељ помажу да се одреди његово значење на начин који омогућава школама да га детаљно проуче. Она подстичу и наводе на размишљања о одређеном показатељу инклузије, откривају постојећа знања и искуства о школи. Поред тога, ова питања изоштравају процјену постојећег стања у школи, обезбјеђују додатне идеје за планирање даљњег развоја и служе као критеријум за праћење и процјену напредовања. Догађа се често да тек када се људи детаљно позабаве питањима, схвате, заправо, практичан значај Индекса. На крају сваке групе питања налази се позив за нова питања. Очекује се да запослени у свакој школи направе своју верзију показатеља, прилагођавајући и мијењајући постојећа питања и додајући своја.

Неки показатељи и питања односе се на ствари за које су заједно одговорне школе и локалне друштвене заједнице, као, на примјер, приступ школској згради, мишљења о „посебним образовним потребама“ и политика пријема у школе. Надамо се да ће школе и образовне власти радити конструктивно заједно како би направили и утврдили грађевинске планове, процедуру за развојне извјештаје и пријемну политику која ће подстаћи да сви ученици из локалне заједнице учествују у раду своје школе и њеним активностима.

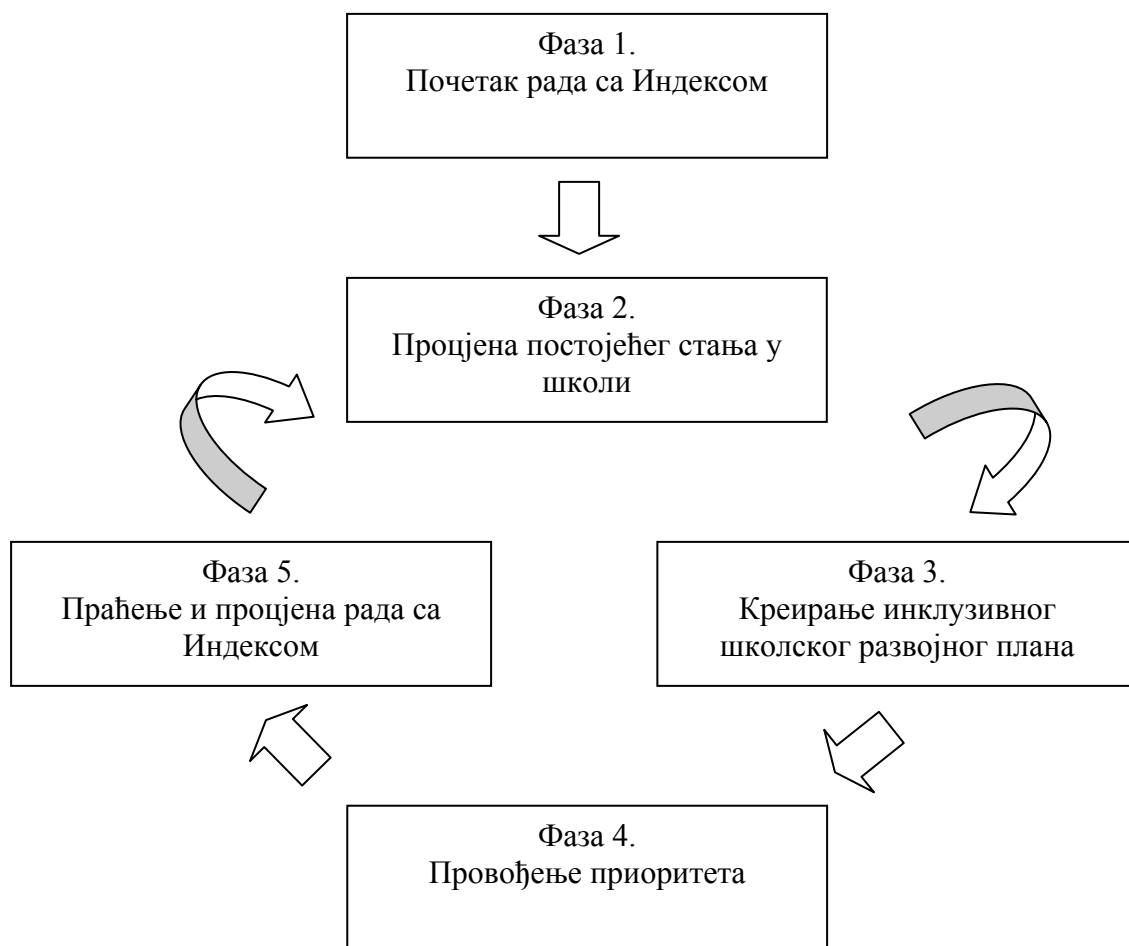
У неким школама особље и школска управа могу одлучити да се не баве свим показатељима инклузије, него да се усмјере према показатељима који представљају највеће препреке за учење и учешће ученика. Очекује се да школе одговоре на различите начине и прилагоде ове материјале сопственим условима. Међутим, прилагођавање показатеља не треба прихватити ако се оно предлаже само зато што неки показатељ или питање намеће непријатно преиспитивање ставова и праксе.

У неким школама се показатељи и питања можда неће примијенити због карактера школе. Школе које похађају само ученици једног пола и школе вјерске оријентације нису уређене тако да укључе све ученике из своје локалне заједнице. Поред тога, запослени у тим школама често желе да планирају инклузивни развој својих школа и можда желе да прилагоде показатеље и питања тако да одговарају њиховим циљевима. Они подлијежу истим условима за инклузивне промјене као и друге школе. Када је Индекс први пут штампан, нико није претпостављао да ће се користити за подстицање развоја специјалних школа. Међутим, неколико специјалних школа га је користило да би открило ограничења за учешће ученика и особља у школама.

Процес кориштења Индекса

Процес кориштења Индекса може сам по себи допринијети развоју инклузије. Подразумијева се заједничка, детаљна процјена самих себе, која доноси на свјетло дана искуство свих оних који су повезани са школом. Овдје се не ради о процјени нечијих компетенција, већ о налажењу начина да се подржи развој школе и професионални развој. Верзија овог процеса детаљно је описана у II дијелу. Може се приказати као циклус школског развојног планирања, уз једну додатну фазу у првој години, „Почетак рада с Индексом“, у којој се координациона група упознаје са материјалима и начинима на који се могу користити (види Табелу 5).

Табела 5. Индекс и циклус школског развојног планирања



Међутим, школски развој не треба посматрати као механички процес. Он произлази подједнако из повезивања вриједности, емоција и активности, као и из пажљивог промишљања, анализе и планирања. У њему је једнако присутно и срце и ум.

Индекс у употреби

Употреба Индекса у пилот школама у БиХ довела је до креирања различитих програма усмјерених ка повећању учешћа и учења дјеце у образовном процесу. Школе су идентификовале потребу за провођењем теренских истраживања у локалној заједници о теми „дјеца која нису уписана у школу“, стварањем компензационих програма за доедукацију дјеце као одговор на слабије резултате допунске наставе, развој индивидуализованих наставних програма и индивидуалних приступа, провођењем едукације родитеља о циљевима основношколског образовања итд. Развијени програми првенствено су зависили о идентификованим препрекама за учење и учешће, које школе, локалне заједнице и друштвена средина дјетета нису уопште перципирале као препреке, и о особама које су укључене у процес провођења Индекса.

Припремљене су верзије Индекса на арапском, кинеском (за употребу у Хонг Конгу), финском, француском, њемачком, хиндију, мађарском, малтешком, норвешком, португалском, румунском, шпанском и шведском језику. Верзија на енглеском језику користи се у Аустралији, Канади, Јужној Африци и САД. Међународни тим стручњака уз подршку UNESCO разматра како направити верзије Индекса за економски сиромашне области јужних земаља.

Каквим се резултатима могу надати школе?

Каже се да је инклузија „камен темељац“ државне политике образовања. Међутим, многи наставници дижу свој глас и кажу да се морају много трудити и напорно радити како би у законима и политици образовања смањили притиске који воде искључивању, и који у подстицању конкуренције међу школама могу довести до недовољно широког сагледавања успјеха који су ученици постигли. Многе препреке за учење и учешће леже у окружењима над којима школе немају готово никакву контролу. Најснажније препреке за успјех повезане су са сиромаштвом и стресом које оно ствара. Ипак, школе могу да се мијењају и мијењају се. Оне радикално утичу на образовна искуства ученика и особља у школама тако што развијају културу у којој се свако поштује и у којој школска политика и пракса подстичу све ученике да се укључе у образовање, сарађују с другима и остварују високе резултате. Многе школе, које раде у различитим условима, сматрају да им је Индекс помогао јер им је омогућио да преузму извјестан степен контроле над властитим инклузивним развојем: анализирајући свој рад, одређујући приоритете за промјену и проводећи их у пракси.

II дио

Процес кориштења Индекса

преглед

фаза 1 Почетак рада с Индексом

фаза 2 Процјена постојећег стања у школи

фаза 3 Креирање инклузивног школског развојног плана

фаза 4 Провођење приоритета

фаза 5 Праћење и процјена рада са Индексом

Процес кориштења Индекса

Преглед

Процес кориштења Индекса почиње едукацијом. На овај начин подстиче се школа у цјелини да постане власник процеса који се одвија. Ако унапређење школе треба да добије подршку, оно мора бити у рукама свих учесника у раду, особља, школске управе, родитеља/старатеља ученика и мора бити интегрисано у школску културу.

Фазе у процесу кориштења Индекса приказане су у Табели 6. (а детаљно су описане на наредним страницама). Да би се Индекс интегрисао у школски развојни циклус, фазе 1, 2 и 3 морају бити завршене на вријеме како би се утврђени приоритети унијели у школски развојни план за наредну годину.

Процес кориштења Индекса

***фаза 1* Процес кориштења Индекса (једно тромјесечје)**

Образовање координационе групе

Преглед приступа школском развоју

Подизање нивоа свијести о Индексу

Истраживање постојећих знања кориштењем кључних појмова и оквира Индекса

Продубљивање истраживања уз помоћ показатеља и питања

Припрема рада са другим групама

***фаза 2* Процјена постојећег стања у школи (једно полугодиште)**

Истраживања постојећих знања особља у школи и школске управе

Истраживање постојећих знања ученика

Истраживање постојећих знања родитеља/старатеља и чланова локалне заједнице

Утврђивање приоритета за развој

***фаза 3* Креирање инклузивног школског развојног плана**

Увођење оквира Индекса у школски развојни план

Увођење приоритета у школски развојни план

***фаза 4* Провођење приоритета (континуирани процес)**

Провођење утврђених приоритета у пракси

Одржавање развоја

Биљежење напредовања

***фаза 5* Праћење и процјена рада са Индексом (континуирани процес)**

Процјена развоја

Процјена рада са Индексом

Настављање процеса кориштења Индекса

Једна школа је описала прву годину рада са Индексом као ускакање у игру прескакања конопца, покушавајући да уклопи процес кориштења Индекса са фазама постојећег школског развојног циклуса. Школе се разликују по начину планирања школског развоја. Неке имају трогодишњи а неке петогодишњи план. Неке праве детаљан план за наредну годину, док друге праве детаљне програме само за наредно полугодиште.

Индекс не значи само пажљиво, корак по корак, планирани, детаљни процес издвајања и провођења приоритета важних за промјене. Развој у школама увијек је много сложенији и хаотичнији од тога. Чињеница да се Индекс бави промјенама вриједности може подстакнути особље у школама и ученике да унесу измјене у културу, политику и праксу што је далеко непредвидљивије него рад на било којем посебно издвојеном приоритету. То може захтијевати велике промјене у начину на који комплетно особље у школама међусобно сарађује и ради или мање промјене у начину на који неки одређени члан особља ради са дјецом.

У току рада и истраживања школске културе, политике и праксе, могу се открити нове могућности за инклузивни развој, које у почетку нису биле уочљиве. Особље у школи може открити да школа није, у неким аспектима, онолико инклузивна као што се у почетку мислило. Ово се може довести у равнотежу откривањем нових извора подршке у особљу, школи и управи, ученицима, родитељима/старатељима и локалној заједници.

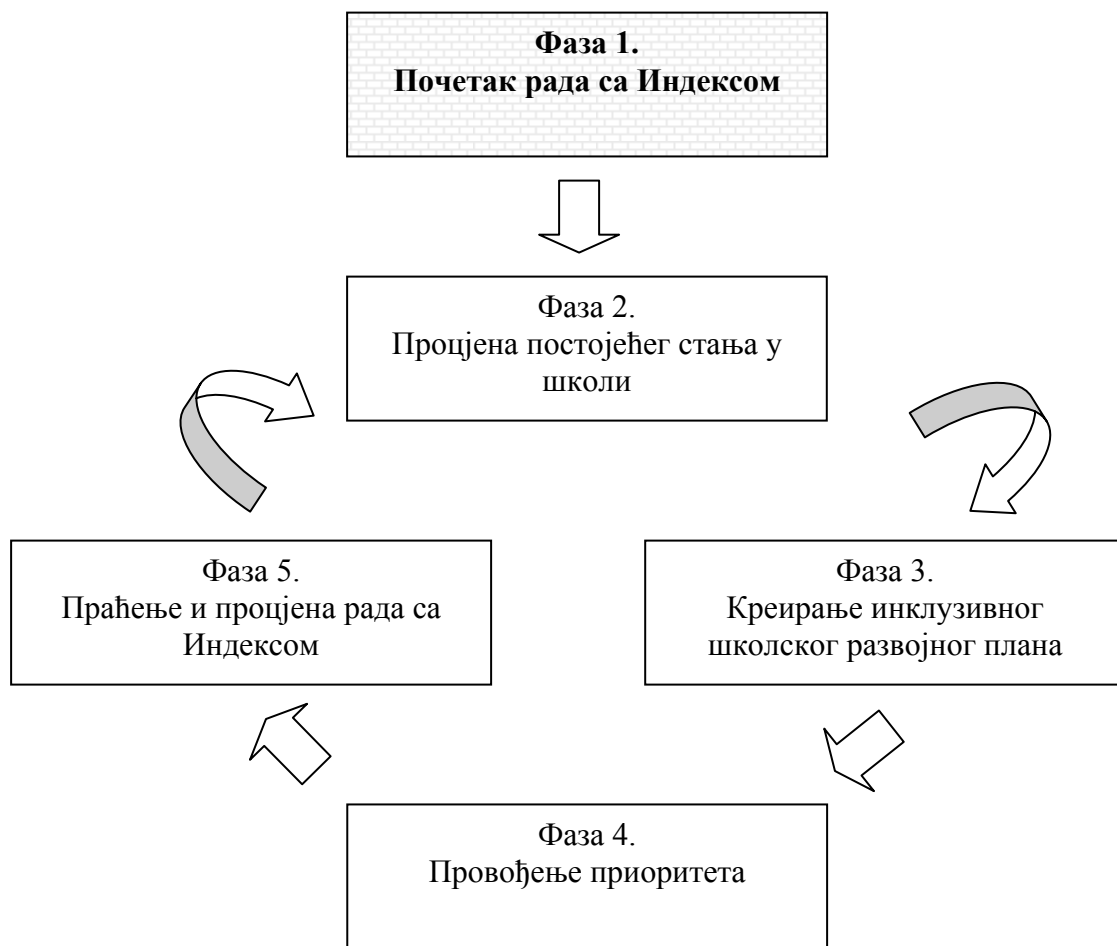
Мада школе могу користити Индекс радећи самостално и за себе, многе од њих радо прихватају помоћ и подршку са стране, посебно у првим фазама процеса. Радионице са кључним особама у школи, које би водиле особе које већ имају искуство са Индексом, могу бити велика помоћ код покретања ствари.

Фаза 1

Почетак рада са Индексом

(једно тромјесечје)

- образовање координационог тима
- Преглед приступа школском развоју
- Подизање нивоа свијести о Индексу
- Истраживање постојећих знања кориштењем кључних појмова и оквира за процјену
- Продубљивање истраживања уз помоћ показатеља и питања
- Припрема рада с другим групама



Прва фаза Индекса започиње образовањем координационог тима, који представља школу. Тим процјењује приступ школском развоју и повезује рад Индекса са постојећом организацијом. Чланови тима подижу ниво свијести о Индексу унутар школе, информичу се о материјалима и припремају их за кориштење у процјени школе са наставним особљем, школском управом, родитељима/старатељима и ученицима. Ова фаза би требало да се заврши у току једног тромјесечја.

Ову фазу чини низ од 12 активности које треба да структурирају и помогну рад координационог тима. Прије приступања овим активностима, подразумијевамо да чланови тима прочитају I дио Индекса. Свака активност треба да има јасно ограничен временски оквир и да се изводи у подгрупама од највише четири члана. Ове активности могу се користити и на радионицама за наставнике и остало особље у школи како би се упознали с материјалима и одлучили како их користити.

Образовање координационог тима

Ако Индекс треба да помогне школски развој, морају бити укључени директор и руководеће особље у школи. Важно је да координациони тим одражава полни и национални састав школе, а треба укључивати представнике родитеља/старатеља, ученика, школске управе, ненаставног особља, локалних власти, педагошких завода, министарстава образовања, невладиних организација, центара за социјални рад, локалних бизнисмена и сл. У току рада могу се, по потреби, укључивати нови људи. Величина и састав координационог тима могу бити различити, а зависе од величине и структуре школе. У великој школи свака добна група може имати свој тим за планирање, повезан са централном групом.

Школама се савјетује да праве фотокопије свих материјала који ће се користити у школи. Сваки члан координационог тима треба да има свој примјерак материјала, да свако може биљежити своја запажања, додатне показатеље и питања, биљешке са консултација с другима из школе и тезе за презентације.

Укључивање критичког пријатеља

Координациони тимови често су укључивали у свој рад тзв. „критичког пријатеља“ пошто су закључили да им може знатно помоћи. То би требало да буде неко изван школе, ко довољно добро познаје школу, ко може истовремено пружити подршку али и подстицај за размишљање у другим правцима и ко је посвећен провођењу овог процеса до његовог коначног остварења. Та особа би требало да ужива повјерење школе и координационог тима и да поштује деликатну природу разговора у које ће бити укључена. То може бити неко ко је већ упознат са Индексом, ко може помоћи у детаљном истраживању школе и провођењу анализе мишљења и ставова запослених, школске управе, родитеља/старатеља и ученика.

Особе које су обично ангажоване као критички пријатељи су наставници из других школа, просвјетни савјетници, психолози, педагози или чланови институција вишег образовања. Основне и средње школе се путем Индекса ближе повезују тако што се особље из једне школе изабере да буде критички пријатељ у другој.

Помоћ критичког пријатеља може бити у томе да обезбиједи да школа не избегава осјетљиве и проблематичне теме. Међутим, сви чланови тима морају бити вољни да пажљиво траже од колега и подстичу их да износе доказе и подршку за своја мишљења и закључке о школи.

Обезбиједити инклузиван рад

Координациони тим мора постати модел инклузивне праксе у школи, промовишући сарадњу, обезбјеђујући да сви буду пажљиво саслушани, без обзира на пол, поријекло или статус и да нико не доминира у разговорима. Чланови тима морају његовати међусобно повјерење и осјећање да се у тиму може говорити слободно, у повјерењу. Сваки члан тима треба да понуди своје мишљење на начин који подстиче дијалог и дискусију. Различити ставови и виђења су добродошли, јер они подстичу шире и свеобухватније размишљање групе у цјелини.

Процјена приступа школском развојном плану

Рад са Индексом пружа могућност да се процијени начин на који се у школи одвија процес развоја. Школе се у знатној мјери разликују по свом приступу развојном планирању. Неке укључују велики број људи који заједно раде на релативно систематичан начин (као што је случај у процесу који је овдје описан). У другим школама писани документи су производ рада малог броја људи настали као одговор на захтјеве надзорника. Индекс може бити користан без обзира на ове разлике у приступу планирању.

Вјероватно је да постоји велики број различитих школских развојних активности, осим оних дефинисаних званичним развојним планом. Оне могу бити осмишљене у самој школи или уведене као одговор на националне и локалне иницијативе. У оквиру процеса кориштења Индекса може се провјерити да ли постоје преклапања у постојећим активностима како би се унаприједила њихова координација, а постојећа знања до којих је дошла једна група учинила доступним свима у школи.

Активност 1 *Процјена школског развојног плана* (предложено трајање: 1 сат)

Чланови тима могу користити сљедећа питања да структурирају процјену приступа школском развојном планирању.

- Како је направљен школски развојни план?
- Шта је садржај плана?
- Како се примјењује?
- Које се још развојне активности одвијају у школи?
- Како се оне усклађују?
- Како се могу унаприједити процес планирања и садржај плана?

Подизање нивоа свијести о Индексу

Прије него што се донесу било какве посебне одлуке у вези са школским планирањем важно је да чланови шире школске заједнице буду упознати са Индексом. На састанак о подизању нивоа свијести може се позвати особа изван школе, можда из локалне заједнице, која је већ радила са Индексом или га може водити члан школског особља (као, на примјер, предсједавајући координационог тима), ко је већ упознат са Индексом и његовим материјалом. Овакав састанак може довести до тога да координациони тим унесе неке додатне измјене у свој састав.

Истраживање постојећег знања кориштењем кључних појмова и оквира Индекса

Чланови координационог тима треба да развију заједничко становиште о Индексу прије него што га представе другима. Могу почети тако што ће подијелити постојеће знање кориштењем кључних појмова Индекса и његових оквира за процјену прије него што пређу на додатне области на којима ће радити помоћу показатеља и питања. Активности 2, 3 и 4 могу помоћи у истраживању постојећег знања кориштењем кључних појмова и оквира Индекса, што се може урадити на једном састанку или неколико њих у низу. Стога треба имати у виду да у овом периоду све идеје о развоју треба да имају само статус приједлога, док се не размотре сва становишта у школи.

Активност 2 Шта је инклузија? (30 минута)

Чланови тима треба да размијене своја становишта о инклузији:

- До које мјере сматрају да је инклузија повезана с „дјецом с посебним образовним потребама“?
- У којој мјери се инклузија поистовјећује са ученицима чије се понашање сматра проблематичним?
- Да ли су питања у вези с приступом и квалитетом образовања ромске дјеце такође дио инклузије?

Као помоћ, тим може користити Табелу 1, Инклузија у образовању. Идеје у тој табели резимирају приступ инклузији који је развијен у оквиру Индекса, и о сваком елементу би по реду требало укратко расправити. С обзиром на постојеће искуство, не препоручује се претјерано задржавање на овој активности у овој фази. Мало је вјероватно да се у овој фази сви сагласе у погледу виђења инклузије у Индексу. Потребна је сагласност да се тај процес односи на све ученике који се сусрећу с препрекама у учењу и учешћу, из било ког разлога, и да подразумијева промјене у школској култури, политици и пракси. Ова општа сагласност је важна, јер рјешавање већих разлика у виђењима инклузије може узети превише времена. Људи који су користили Индекс примјетили су да се њихово становиште мијењало и развијало током самог рада на инклузији.

Активност 3 Препреке и ресурси (20 минута)

Координациони тим би требало да има у виду опис димензија и области, приказаних у Табели 4. Ове тезе могу послужити као структура за размишљање о препрекама и ресурсима за њихово превазилажење пошто оне дају одговор на сљедећа питања:

- Које препреке за учење и учешће постоје у култури, политици и пракси наше школе?
- Ко се суочава с препрекама за учење и учешће у школи?
- Који се додатни ресурси могу покренути за подршку и помоћ учењу и учешћу као и развоју културе, политике и школске праксе?

Активност 4 *Шта је подршка? (20 минута)*

Појам подршке у ширем смислу представљен је у првом дијелу као „све активности које повећавају капацитете школе да одговори на различитости међу ученицима“. Координациони тим може размотрити сљедећа питања:

- Које се активности у школи рачунају као подршка?
- Какве су последице ове дефиниције подршке на рад школског особља?
- Какве су последице ове дефиниције подршке на координацију процеса кориштења Индекса?

Продубљивање испитивања кориштењем показатеља и питања

Координациони тим се мора упознати с показатељима, питањима и начином на који се они могу употријебити како би се испитала школска култура, политика и пракса. Употреба показатеља и питања заснива се на постојећем знању, при чему се подстиче детаљна анализа школе и усмјерава пажња на теме које раније можда нису биле разматране.

Активност 5 *Употреба показатеља за утврђивање тренутно важних питања (25 минута)*

Сврха ове активности је да се утврде важна питања која се морају подробније испитати. Листа показатеља налази се у прилогу овог материјала. Важна питања могу се анализирати уз помоћ приложених упитника (Упитник 1) или уз помоћ картица са исписаним показатељима (једна картица – један показатељ). Упитнике може попуњавати сваки члан групе посебно, а затим се одговори упоређују како би се расправљало о разликама. Умјесто тога, тим може да сортира картице с показатељима у четири групе, према томе колико тачно сваки исказ описује њихову школу. Могућа су четири одговора, односно категорије за разврставање картица: „у потпуности се слажем“, „донекле се слажем“, „не слажем се“, „треба ми више информација“. Приликом сортирања карте треба да се ставе на гомиле са истим обиљежјем. „Треба ми више информација“ се бира када је значење показатеља нејасно или нема довољно информација да би се донијела одлука. Значење појединачних показатеља може бити додатно разјашњено, тако што ћете их наћи у трећем дијелу и погледати питања која се односе на њих.

На крају упитника предвиђен је простор за уписивање пет приоритета за развој према мишљењу сваког члана тима. Упитник или сортирање усмјеравају пажњу на све аспекте функционисања школе, *тако да се могу препознати приоритети*. Ако се упитници користе с другима, не смијемо заборавити да треба проучити и упоредити приоритете, а не комплетне упитнике. Детаљне анализе упитника, попуњавање, израда табела и графикона, недопустиво је одузимање времена и може успорити почетак рада на развоју. Тим треба да размијени искуства и продискутује о својим приједлозима приоритета.

Ова активност, такође, пружа могућност за размишљање о томе колико је корисна употреба упитника. Сви показатељи су написани тако да саглашавање с њима

сугерише позитивну процјену школе. То може подстакнути људе да прикажу своју школу инклузивнијом него што она заправо јесте. Чланови тима морају стално имати на уму ову могућност и тражити једни од других да се ставови и мишљења образложе и поткријепе доказима.

Активност 6 *Разговор о изнесеним образложењима (20 минута)*

Тим треба да се сагласи око једног показатеља за који мисли да га школа добро проводи, и једног за који мисле да би на њему требало радити. У оба случаја треба пружити образложења и доказе за своје ставове, узимајући у обзир сљедеће:

- До које мјере су сагласни са овим показатељем?
- Какав доказ постоји у корист таквог мишљења о том показатељу?
- Какав доказ постоји да други показатељи, у оквиру исте или друге димензије, поткрепљују ово мишљење?
- Које би додатне информације могле бити корисне?

Активност 7 *Повезивање показатеља и питања: култура, политика и пракса (35 минута)*

Приликом употребе ових материјала за процјену показатеље би увијек требало повезати с питањима која одређују њихово значење. У паровима, чланови тима би требало да изаберу по један показатељ из сваке димензије на којем би се радило и по један за који мисле да га школа успјешно примјењује. Ово би требало да укључи и показатеље из активности 6. Затим, парови треба да проуче питања за сваки показатељ. Иако су, из стилских разлога, питања формулисана са да/не одговорима, треба их схватити као да су формулисана у смислу „до које мјере...“. На њих се може одговорити на исти начин као и код показатеља: „у потпуности се слажем“, „донекле се слажем“, „не слажем се“, „треба ми више информација“.

Изабране показатеље и њихова питања треба проучити, имајући у виду сљедеће:

- Колико су питања одговарајућа?
- Која питања би требало додати?
- Које нове области развоја предлажу та питања?

Људе треба подстицати да се што активније баве питањима, мијењајући их и додајући нова како би била релевантна за дате услове у којима живи и ради њихова школа.

Активност 8 *Преглед свих показатеља и питања (1 сат)*

Ова активност може се обављати између састанака. Чланови координационог тима треба да раде појединачно, читајући све показатеље и питања. Сврха је да се упознају с материјалима, а не да изведу потпуно истраживање стања у школи. Требало би да одговоре на свако питање, биљежећи своја запажања о постављеним проблемима и додајући, гдје има основа, нова питања. Затим би требало да у тиму размијене своја искуства. Понекад, одређена питања сугеришу неки аспект школе

који се може лако промијенити, док друга могу покренути размишљања о дубљим, опсежнијим промјенама које је потребно направити.

Активност 9 Бирање приоритета и планирање интервенција (30 минута)

Када се изабере приоритет за једну димензију, јасно је да су неопходне развојне промјене и у другим димензијама које би их подржале. На примјер, ако се развијање стратегије против насиља у школи усвоји као приоритет за развој у оквиру димензије Б, требало би га повезати с показатељима за међуљудске односе у оквиру димензије А.

Група би требало да изабере показатељ на којем би радила и размотрила сљедеће:

- Које промјене треба направити у другим димензијама да би се обезбиједила подршка за развој одабраног показатеља?
- Како се питања могу искористити за даљње испитивање одабраног показатеља?
- Како се може помоћи развој и рад на одабраном показатељу?

Активност 10 Употреба Закључка (20 минута)

У четвртом дијелу налази се Закључак тако да група може забиљежити своје приоритете за развој. Развојне промјене могу бити потребне у свакој димензији и области дефинисане Индексом, како би свака имала одговарајућу подршку. Приоритети могу бити формулисани у виду једног или групе показатеља, једног или групе питања или теме која је важна за школу, а није покривена показатељима и питањима из Индекса.

Активност 11 Резимирање рада тима (20 минута)

Чланови групе могу се осврнути на то у којој је мјери њихово истраживање показатеља и питања допринијело проширењу знања о култури, политици и пракси у школи, а које су истраживали у оквиру активности 2, 3 и 4. Ова питања могу им помоћи у томе:

- Шта је урађено у школи да би се превазишле препреке у учењу и учешћу?
- На чему треба још радити?
- Шта захтијева даљња истраживања?
- Које нове иницијативе су потребне?

Активност 12 Откривање и превазилажење препрека за кориштење Индекса (20 минута)

Након детаљног прегледања материјала тим може имати идеје о томе како Индекс на најбољи начин увести у школу и на какве проблеме се том приликом може наићи. Треба размотрити сљедећа питања:

- На које препреке може наићи увођење Индекса у школу?
- Како те препреке превазићи?
- Који је најбољи начин за представљање Индекса?

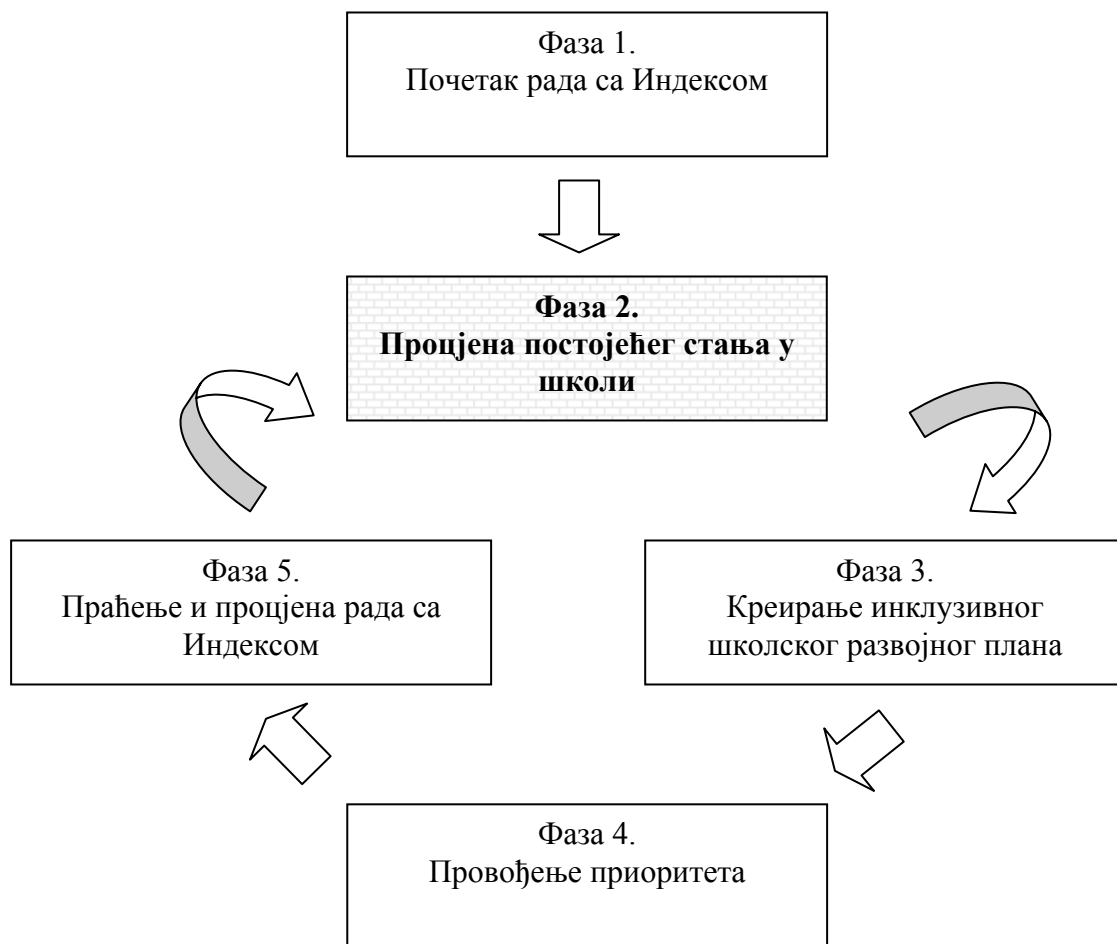
Припрема рада с другим групама

Координациони тим мора прочитати упутства и расправљати о њима за фазе 2, 3 и 4 прије почетка рада с другим групама.

Фаза 2

Процјена постојећег стања у школи (једно полугодиште)

- Истраживања знања наставног особља и школске управе
- Истраживање знања ученика
- Истраживање знања родитеља/старатеља и чланова локалне заједнице
- Утврђивање приоритета за развој



Координациони тим користи своја знања о раду са Индексом да би радио с другима из школе, школском управом, родитељима/старатељима и другим битним члановима заједнице. Тим разматра резултате ових консултација и иницира сва даљња истраживања неопходна да се употпуни испитивање које проводи. Затим се усаглашавају око приоритета за развој са осталим школским особљем.

Ова фаза, као и цјелокупан рад са Индексом, разликоваће се од школе до школе. Координациони тим треба да просуди који је најбољи начин да би се процес провео у датим условима рада школе.

Истраживање знања школског особља и школске управе

Тим прати кораке из фазе 1, тј. прикупља постојеће знање кориштењем кључних појмова и оквира Индекса, а затим их обрађује користећи показатеље и питања ради утврђивања приоритета за развој.

Како ће се одвијати процес прикупљања информација о школи зависи од величине школе и социоекономске ситуације дјете која ту школу похађају. У великим школама је можда непрактично радити с комплетним школским особљем заједно, осим када је у питању састанак посвећен подизању нивоа свијести о Индексу. Рад на процесу може се водити у групама с једне године, с чланом координационог тима, који ће бити у вези са свима. Различите групе треба да се састају како би размотриле различите групе питања.

Сва становишта изражена током консултација треба користити као прилику за расправу и даљње истраживање. Можда ће бити потребно организовати разне могућности које ће омогућити људима да учествују у сакупљању информација, тако да и они који не воле да говоре пред групом или нису могли да присуствују састанцима, могу изнијети своја мишљења. На примјер, координациони тим може држати одвојене разговоре са члановима школског одбора, искусним и мање искусним наставницима, или могу подстакнути да свако посебно достави своје одговоре на показатеље и питања.

Дан за усавршавање школског особља

Дан за усавршавање особља школе, када школско особље и школска управа раде заједно, један је од начина да се започне процес прикупљања информација. Ако се добро организује, школско особље ће осјетити сву добробит тог инклузивног искуства, и биће подстакнути да промовишу инклузију у школи. Један примјер програма дат је у Табели 7. која одражава активности из фазе 1. Том приликом могуће је укључити подршку изван школе или радити у сарадњи с другом школом која је већ започела процес рада са Индексом.

Прије дана за усавршавање, потребно је одабрати и прилагодити активности које ће се организовати. Неопходно је донијети одлуке о томе како ће се испитивати показатељи и да ли је потребно умножити упитнике који се односе на показатеље. Потребно је забиљежити становишта која изнесу различите групе и прикупити закључке.

На основу свог искуства у раду с материјалима, координациони тим ће процијенити колико времена треба групама да обаве исте активности. Тим, такође, треба да помаже људима да се снађу у тим активностима и да се усредсреде на њих.

Кад се упознају с материјалима, многи људи имају утисак да их је превише, мислећи да се од њих очекује да све у школи промијене одмах и сад. Неопходно је нагласити да је сврха процјене заправо избор приоритета за развој, а не увођење свеобухватних промјена одједном.

**Табела 7. Дан за усавршавање школског особља:
истраживање учења и учешћа у школи**

9.30-10.00 h	Представљање Индекса (комплетно особље)
10.00-11.00 h	Рад с кључним појмовима и оквиром за процјену у циљу размјене постојећег знања <i>Активност 3</i> (рад у малим групама)
11.00-11.30 h	<i>пауза за кафу</i>
11.30-12.30 h	Рад с показатељима <i>Активности 5 и 6</i> (рад у малим групама)
12.30-13.30 h	<i>пауза за ручак</i>
13.30-14.30 h	Рад с показатељима и питањима <i>Активности 7 и започињање 8 – да се настави наредних дана</i> (рад у малим групама)
14.30-15.30 h	Размјена идеја о областима развоја и даљњем истраживању <i>Активности 9 и 10</i> (најприје у малим групама, затим сви заједно)
15.30-15.45 h	Наредни кораци у процесу (води координациони тим)
15.45 h	<i>пауза за кафу</i>

Приједлози области за развој и даљње истраживање

У принципу, када људи почну рад с показатељима и питањима, осјећају да могу препознати посебне области за које мисле да их треба развијати. Неке области могу бити означене за даљње истраживање и прије него што се донесе коначна одлука. Вјероватно ће бити тема, око којих је постигнута општа сагласност, за које особље сматра да им треба одмах посветити пажњу. Међутим, неки приоритети ће се појавити тек када се повежу информације прикупљене из различитих група и послеје наставка и завршетка консултација.

Планирање наредних корака

На крају Дана за усавршавање школског особља предсједавајући координационог тима треба да укаже на наредне кораке, шта ће бити учињено с прикупљеним информацијама и израженим мишљењима. Координациони тим треба да заврши прикупљање информација и да их обради. Могу се идентификовати области из којих треба прикупити додатне информације од ученика, родитеља/старатеља или других чланова локалне заједнице. Група мора направити план како да прикупи мишљења оних који нису могли присуствовати Дану.

Истраживање знања ученика

Школе које користе Индекс дошле су до закључка да консултације са ученицима могу бити од изузетног значаја за откривање препрека и ресурса. Прикупљање информација о школи кориштењем Индекса може се уврстити у школски план и програм.

Сви ученици у школи требало би да имају прилику да на неки начин дају свој допринос, мада ће само неки од њих бити укључени у детаљнију дискусију. Упитници могу бити корисни за прикупљање информација од ученика, а посебно када се користе у групи за покретање дискусије. У четвртном дијелу дата је поједностављена и скраћена верзија показатеља, којима школа може додати нека питања специфична за њене услове. Она треба да обухвате гледишта која, по мишљењу особља, имају ученици које треба тестирати (као, на примјер, њихово мишљење о учењу других језика осим српског/хрватског/босанског или о опасностима на игралишту). Дио четврти садржи упитнике који су кориштени у основним школама.

Ученицима ће можда требати помоћ да одговоре на питања. С млађом дјецом је најбоље организовати групни рад, читати питања и пружити помоћ онима који имају тешкоћа с разумијевањем језика, инструкцијом или писањем својих приоритета. Ученике треба охрабрити да дају искрене одговоре, а не одговоре који би задовољили наставнике или друге ученике.

Истраживање знања родитеља/старатеља и других чланова локалне заједнице

Консултације с родитељима/старатељима и другим члановима локалне заједнице могу помоћи унапређењу комуникације између школе и породица. Као за ученике, и за родитеље/старатеље се може сачинити упитник на основу скраћене листе показатеља с додатком посебних питања. Један примјер таквог упитника за родитеље/старатеље, које је користила школа, дат је у четвртном дијелу. Упитник се може направити уз помоћ родитеља који је члан школске управе, који може да помогне и у организацији консултантских група за родитеље/старатеље. Родитељи могу помоћи у преводу упитника на друге језике (нпр., ромски) за оне родитеље који не разумију српски/хрватски/босански језик. Координациони тим се може састати с родитељима изван школе, ако би посјећеност била већа у другачијем окружењу. У овом случају важно је обезбиједити различите начине на које родитељи могу изразити своја мишљења и ставове о школи.

Групе могу почети рад разматрањем сљедећих питања:

- Шта би помогло да се унаприједи учење вашег дјетета/дјете у овој школи?
- Шта би могло да се уради да ваше дијете буде задовољније у овој школи?
- Шта бисте ви највише вољели да промијените у вези са школом?

Упитник се може користити као увод у дискусију, или за прикупљање информација од родитеља који нису могли присуствовати састанку.

На сличан начин требало би размотрити како прикупити информације од других значајних група локалне заједнице, у чијем се окружењу налази школа. Ученици

можда не одражавају састав у том крају, с гледишта етничке припадности, ометености или друштвеног положаја. Мишљења свих чланова заједнице могу помоћи школи у напорима да у њеној средини буду заступљени сви и да тако представљају своју заједницу у цјелости.

Утврђивање приоритета за развој

Шта се може промијенити у школској култури, политици и пракси да би се подстакао пораст учења и учешћа?

Анализа мишљења и образложења

Да би издвојио свеобухватне приоритете развоја, координациони тим треба да испита и анализира приоритете за развој које су одабрали сви с којима је разговор вођен. Овај задатак би требало подијелити унутар тима, јер може захтијевати доста посла, нарочито у великим школама. Можда би требало изабрати критичког пријатеља зато што може помоћи у овом процесу. Школе су консултовале разне друге људе, рецимо колеге с виших школа, психологе и универзитетске професоре. Будући да консултације трају неко вријеме, могуће је обрадити мишљења свих група у ходу, док се прикупљају. На почетку би требало раздвојити информације прикупљене од ученика, родитеља/старатеља, школског особља и чланова школске управе. На тај начин могу се уочити и размотрити разлике у гледиштима. Важно је погледати мишљења подгрупа школског особља као на примјер наставника разредне наставе, природне групе предмета, друштвене групе предмета или умјетничких предмета.

Прикупљање даљњих информација

Могуће је да ће координациони тим морати прикупити и додатне информације прије него што донесе коначне одлуке о приоритетима. Током консултација могу се појавити неке теме, за чије ће објашњење бити потребне додатне информације. На примјер, можда ће бити потребно анализирати број изостанака и завршне оцјене ученика различитог пола или етничке припадности. Додатне информације могу се добити током процеса консултација када једна група издвоји питања која треба да се упуте некој другој. На примјер, новом школском особљу може се поставити питање које се директно односи на успјех њиховог уклапања у рад.

Прикупљање додатних информација може се претворити у рад на развоју. На примјер, процјењивање приоритета у вези с димензијом Ц може довести до тога да наставници међусобно прате и разматрају своју праксу како би дошли до нових идеја за унапређење наставе и учења, а то само по себи води ка већој сарадњи и побољшању у настави.

Издавања листе приоритета

Издавања приоритета није једноставно ствар бирања тема најчешће спомињаних током консултација. Координациони тим мора бити сигуран да мишљења мање укључених група не буду запостављена и нарочито да мишљења ученика и

родитеља/старатеља буду заступљена на коначној листи. Издвојени приоритети ће се у великој мјери разликовати с обзиром на обим, вријеме и средства потребна за њихово провођење. У коначној листи требало би да буду заступљени краткорочни и дугорочни приоритети.

Оквир за процјену који садржи димензије и области (Табела 8) може помоћи у извођењу ове фазе. Чланови тима треба да обратe пажњу на посљедице одабраних приоритета у једној димензији за рад у другим димензијама. Мора се водити рачуна да све области буду покривене неким од одабраних приоритета. Већина приоритета захтијеваће мобилизацију ресурса. Приоритети у неким областима Индекса можда су већ идентификовани у претходним школским развојним плановима. Када координациони тим сачини коначну листу приједлога приоритета, требало би о њима још једном продискутовати са осталим школским особљем и члановима школске управе.

Табела 8. Резимирање приоритета за развој

ДИМЕНЗИЈА А Стварање инклузивне културе

Изградња заједнице

Успостављање инклузивних вриједности

ДИМЕНЗИЈА Б Креирање инклузивне политике

Развијање школе за све

Организовање подршке различитостима

ДИМЕНЗИЈА Ц Развој инклузивне праксе

Организовање учења

Мобилизација ресурса

У Табели 9. дати су неки примјери приоритета утврђени у току процеса кориштења Индекса.

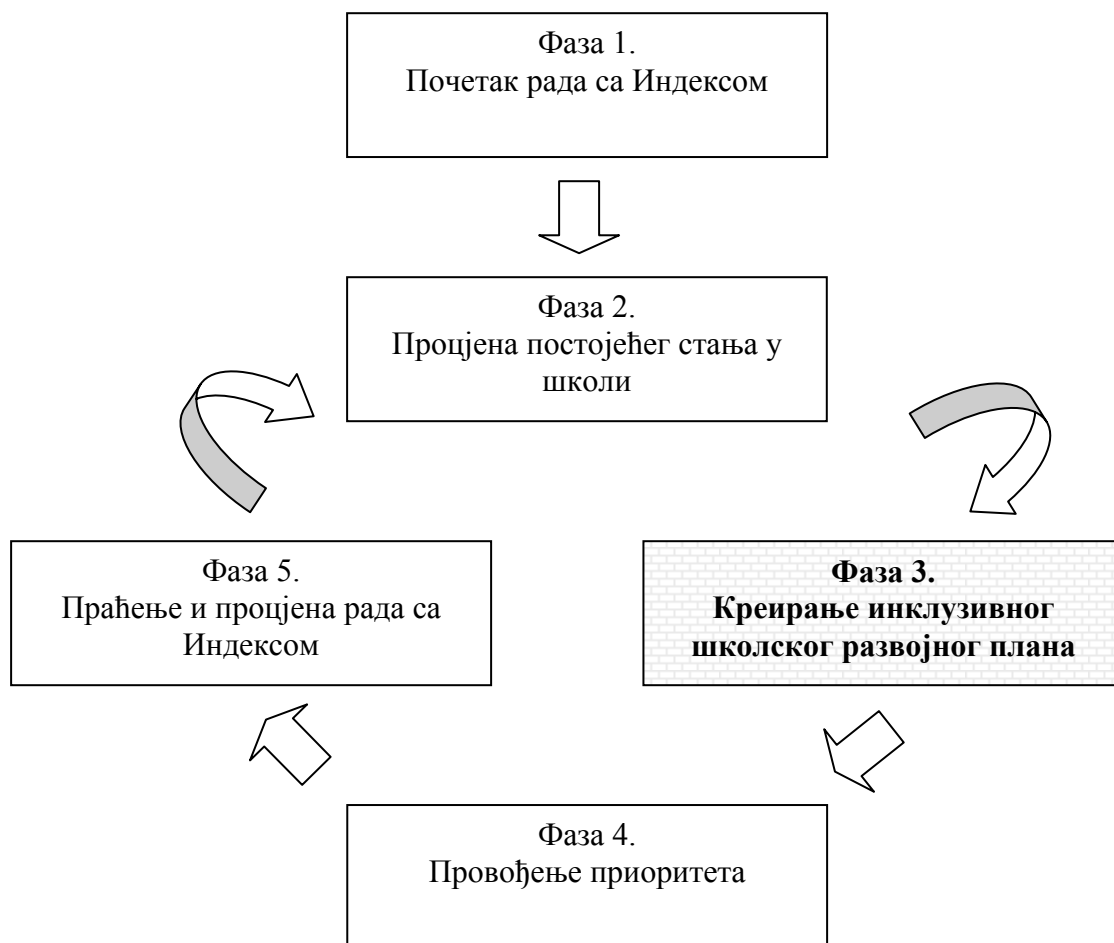
Табела 9. Приоритети школе утврђени у току процеса кориштења Индекса

- Увођење обичаја приређивања дочека нових ученика и школског особља и обиљежавање њиховог доласка
- Одржавање активности за усавршавање школског особља како би осмишљени часови могли што боље одговорити различитостима међу ученицима
- Побољшање свих видова приступа школи за ученике и одрасле са ометеношћу
- Промовисање позитивних ставова према етничким разликама у настави и на паноима
- Обједињавање свих облика подршке у школи
- Организовање заједничких обука за школско особље
- Развијање заједничког учења међу ученицима
- Измјена правила против насилног понашања у школи
- Унапређење процеса пријема и уклапања за нове ученике
- Повећање учешћа ученика у одлучивању о школској политици
- Побољшање комуникације између школе и родитеља/старатеља
- Побољшање угледа школе у локалним заједницама

Фаза 3

Креирање инклузивног школског развојног плана

- Увођење оквира Индекса у школски развојни план
- Увођење приоритета у школски развојни план



У трећој фази процеса кориштења Индекса, у којој ће можда бити потребно одржати низ састанака са уско одређеним циљем, чланови тима за школско развојно планирање раде ревизију школског развојног плана. Тим одлучује у којој мјери ће план бити измијењен у свјетлу рада са Индексом. Приоритети договорени са школским особљем на крају друге фазе уносе се у школски развојни план.

Увођење оквира Индекса у школски развојни план

Да би приоритети, које је утврдио координациони тим, били унесени у школски развојни план и provedени, од тог тренутка координациони тим треба да постане и тим за школско развојно планирање. Тим треба одлучити да ли је рад са Индексом једна од низа активности у њиховом развојном плану или ће цијели план бити обликован према оквиру који даје Индекс.

Увођење приоритета у школски развојни план

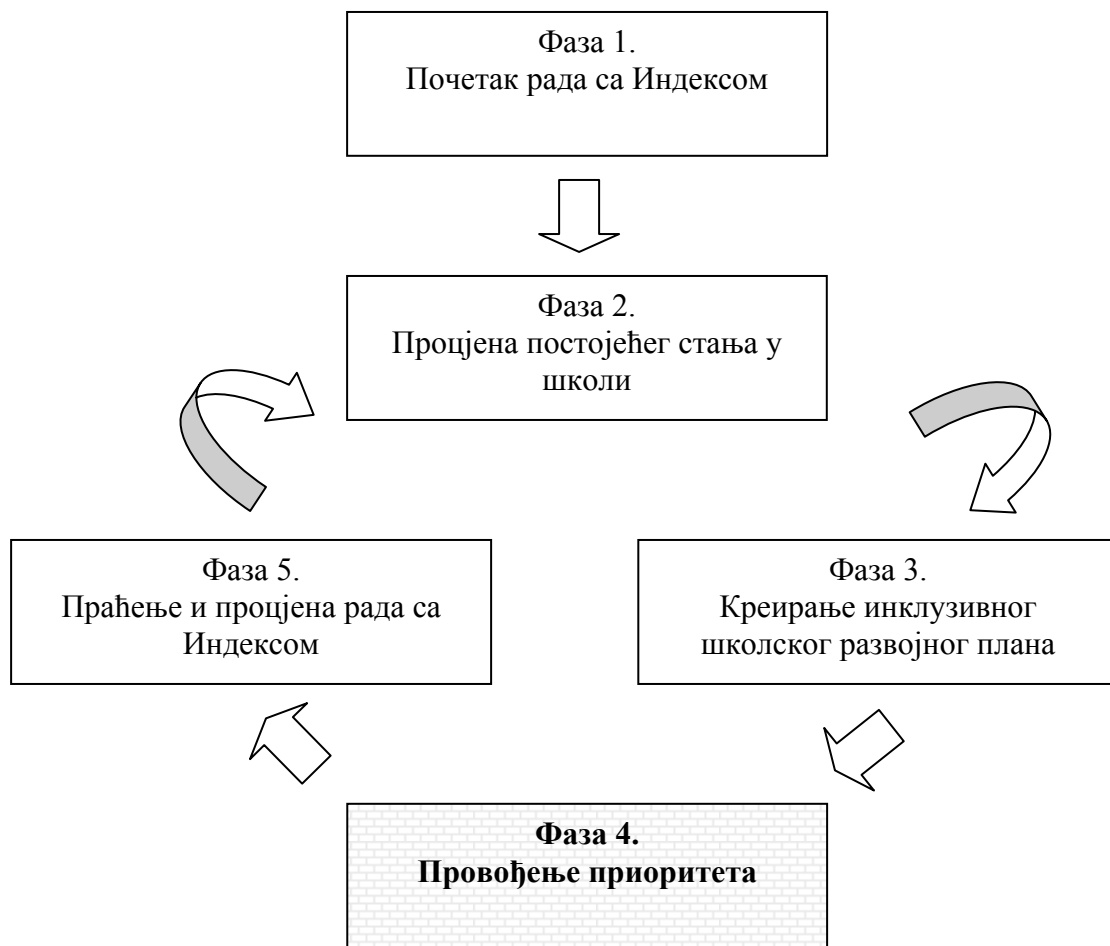
Тим за школско развојно планирање има листу договорених приоритета за развој до којих се дошло у другој фази, које треба уклопити у оквир школског развојног плана. Ово подразумијева да сваки приоритет буде детаљно анализиран у погледу времена потребног за његово остваривање, ресурса и утицаја који ће имати на развој школског особља. Одговорност за провјеру напретка сваког приоритета требало би да преузме један члан тима за планирање, али одговорност за рад на развоју треба да буде широко подијељена да би се промјене проводиле у пракси. Потребно је да буду развијени критеријуми за процјену провођења приоритета. Питања из Индекса могу бити корисна основа за дефинисање ових критеријума. Она се могу извући из показатеља који представљају посебно проблематичне области и могу се допунити питањима из показатеља у истој или у другим димензијама које ће подржати развој у изабраној области.

Група треба у свом плану да размотри постојеће приоритете, како они доприносе инклузивном развоју школе и да изврши све потребне измјене.

Фаза 4

Провођење приоритета (континуиран процес)

- Провођење утврђених приоритета у пракси
- Одржавање развоја
- Биљежење напредовања



Четврта фаза Индекса подразумијева примјену приоритета у пракси. Ово може захијевати детаљније истраживање у оквиру школе и постати облик акционог истраживања. Сарадња, добра комуникација и општа посвећеност инклузивним вриједностима представљају подршку развоју. Развој се процјењује према критеријумима дефинисаним школским развојним планом, а након тромјесечја прави се извјештај о напретку. Ова фаза је континуирана и нема временског ограничења.

Провођење утврђених приоритета

Ових неколико примјера илуструје како школа може подржавати развој. У једној школи наставници су одлучили да је координација подршке један од приоритета. Пошто није постојало заједничко планирање међу наставницима из различитих области, они су одлучили да испитају постојећу ситуацију радећи заједно. У току шест недјеља посматрали су рад једни других, а затим се састали да продискутују о својим запажањима и могућностима за ближу сарадњу. Одлучили су да разговарају и са ученицима које су посматрали, о њиховом искуству подршке како би разумјели и њихову перспективу. Своје налазе уобличио су у опште препоруке о подршци за школску политику.

У другом примјеру, једна основна школа је прикупила податке од ученика и родитеља/старатеља да насилно понашање у школи представља озбиљан проблем. Тим за школско развојно планирање одлучио је да искористи питања у оквиру показатеља Б.2.9 „Насилно понашање је смањено“ као оквир за детаљно испитивање о ставовима и искуствима с насилним понашањем. Посебно су се усмјерили на сљедећа питања:

- Да ли школско особље, родитељи/старатељи, ученици дијеле иста схватања о томе шта је насилно понашање?
- Да ли се пријетња прекидом пријатељства сматра извором насилног понашања?
- Да ли постоји јасан пропис о насилном понашању који прецизно дефинише шта јесте, а шта није насиље у школи?
- Да ли је језик школских прописа разумљив школском особљу, родитељима/старатељима, ученицима?
- Да ли школа располаже особама оба пола које може позвати и које могу пружити подршку дјечацима и дјевојчицама када је у питању насилно понашање?
- Да ли ученици знају коме да се обрате ако су жртве насилног понашања?
- Да ли су ученици укључени у стратегије за спречавање и смањивање насилног понашања?
- Да ли постоје јасни записници о случајевима насиља?
- Да ли је насилно понашање смањено?

Када су испитали обим и природу проблема, настојали су да поступе на неколико начина. На часовима матерњег језика укључили су читање текстова, дискусију и писање радова о насиљу и насилном понашању. Установљен је форум у оквиру којег су ученици могли допринијети развоју стратегија за спречавање и смањење насиља. Донесени су нови прописи против насилног понашања, на језику разумљивом свим ученицима, а затим објављени на великом броју мјеста. Детаљни записници случајева насиља помогли су да се установе обрасци понашања код неких ученика. Процјењивали су смањивање насилног понашања током поновљеног истраживања и дискусије, користећи питања из Индекса, с додатком неких њихових која су узимала у обзир оно што су открили током истраживања.

Одржавање развоја

Током фазе примјене и провођења приоритета неопходно је одржати пажњу и учешће свих чланова. Ово може захтијевати посебне напоре, јер се услед дубоко укоријењених увјерења и вриједности може појавити отпор код неких чланова школске заједнице. У оквиру провођења одређених приоритета у пракси не би требало запоставити рад на генералном мијењању школске културе. Активности усмјерене на стварање инклузивне културе могу трајати годинама. Али, заузврат, такве промјене могу одржати посвећеност и учешће школског и управног особља, ученика и родитеља/старатеља у стварању детаљних промјена у школској политици и пракси. У школи заснованој на сарадњи школско особље ће се моћи ослонити на стручност и процјену колега и узајамно пружати подршку да се истраје.

Неки чланови школског особља, ученици или родитељи/старатељи могу имати различита мишљења у погледу одређеног начина развоја. Тим за планирање развоја мора охрабривати изражавање оваквих мишљења и дискусију о њиховим разликама, можда и кориговати начин развоја, како би се обезбиједило да смјер развојних промјена одговара што већем броју људи у школској заједници.

Тим за планирање, такође, треба обезбиједити да сви буду обавијештени о напредовању у овом процесу. Ово се може извести путем различитих окупљања, састанака особља, школских новина, обавјештења, активности, ученичких савјета и сл. Као што пружа информације, група треба и да слуша друге, посебно оне који имају мало прилика да неко слуша и уважи њихово мишљење.

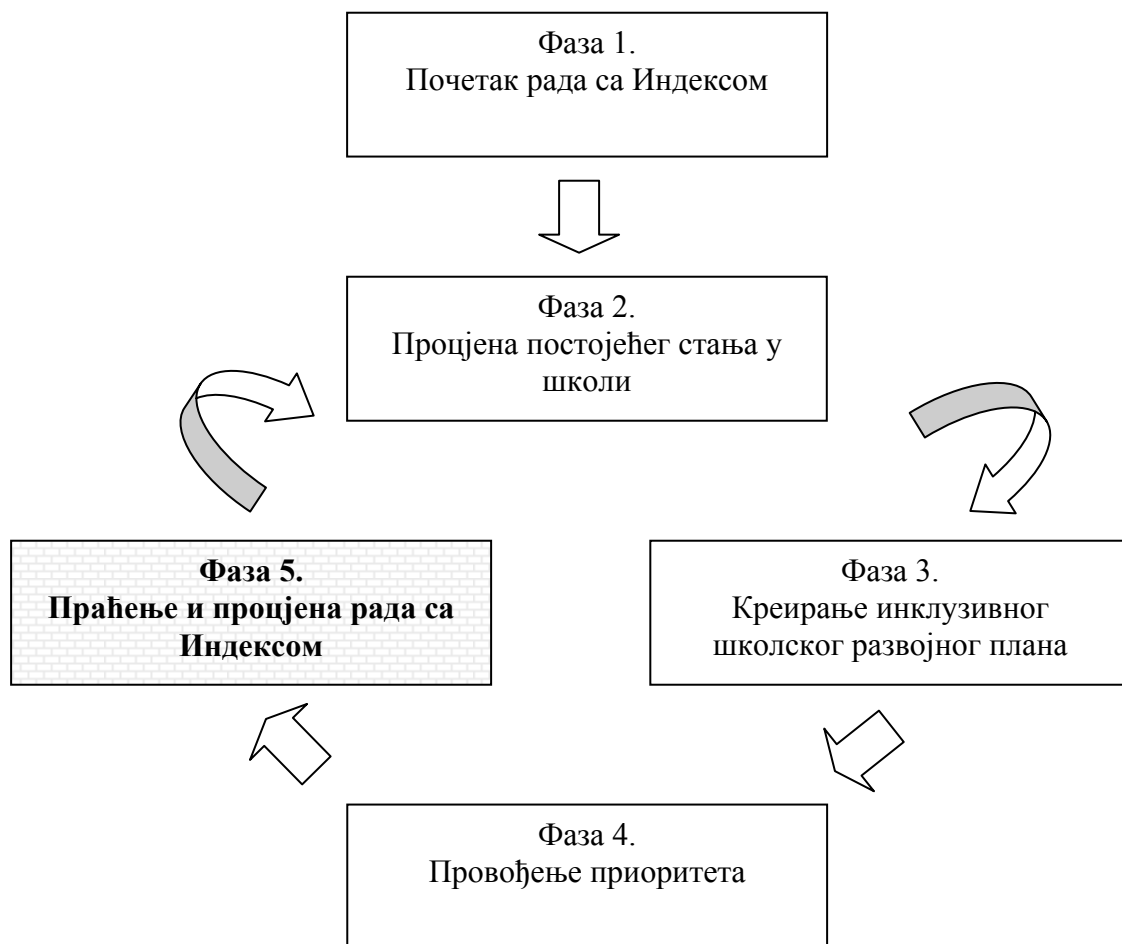
Биљежење напредовања

Члан тима за школско развојно планирање одговоран за провођење приоритета треба да обезбиједи да се све промјене прате како би се забиљежио напредак, унијеле потребне измјене у школском плану, уз консултације са свим релевантним групама. Праћење промјена треба да укључи разговоре са школским особљем, ученицима, родитељима/старатељима, преглед школских докумената и правилника као и посматрање школске праксе. На крају сваког тромјесечја требало би правити извјештаје о провођењу приоритета, а према критеријима дефинисаним у фази 3. Они могу бити и објављени у оквиру школских новина или обавјештења.

Фаза 5

Праћење и процјена рада са Индексом (континуиран процес)

- Процјена развоја
- Процјена Процеса Индекса
- Настављање Процеса Индекса



Група процјењује укупан напредак у развоју. Они разматрају сваки већи напредак у промјени школске културе, политике и праксе. Уз то се дискутује о измјенама које су потребне у самом процесу кориштења Индекса. Показатељи и питања, прилагођени школи, користе се за процјену обима промјена у школи и за формулисање нових приоритета за школски развојни план за наредну годину.

Процјена развоја

Да би се процијенило свеукупно напредовање, чланови групе морају сакупити и прегледати све податке о напретку, у свакој области развоја, дефинисане планом. Промјене би требало процијенити према критеријумима успјеха дефинисаних планом, а на основу тога направити и измјене у складу с новим приоритетима. Група треба да размотри како ће наставити рад у наредној години.

Развој ће, такође, бити процијењен као резултат новог истраживања у школи кориштењем димензија, показатеља и питања почетком нове школске године. Овакво истраживање може освијетлити културни заокрет који превазилази било који појединачни планирани приоритет.

Процјена процеса кориштења Индекса

Процес кориштења Индекса такође захтијева евалуацију. Тим за школско планирање треба да размотри начин на који су користили Индекс и одлучи како се материјали могу користити на најбољи начин за подршку развоју школе у наредним годинама. Треба да процијене колико је Индекс помогао школи да усвоји инклузивне начине рада.

Група треба да размотри и састав координационог тима који је радио са Индексом и његов однос са школским структурама за развојно планирање. Потребно је процијенити колико су били добро припремљени за свој рад, како су се одвијале консултације с другим групама, колико је успјешно подијељена одговорност с другима за даљња истраживања и провођење приоритета и каква је подршка овом процесу. У овој фази присуство критичког пријатеља може бити драгоцен. Међутим, успјех самоевалуације захтијева да сви чланови тима буду спремни да преиспитају сопствени начин рада. Табела 10. садржи питања која могу помоћи тиму да процијени сопствени рад.

Табела 10. Процјена процеса кориштења Индекса

- Колико добро је радио координациони тим, у смислу његовог састава, подјеле задатака унутар тима, консултација с другима и расподјеле одговорности за развојни процес?
- У којој мјери је дошло до промјена у посвећености према инклузивнијем начину рада у школи?
- До које мјере су кључне идеје Индекса утицале на размишљање о школској политици и пракси? То су инклузија, препреке за учење и учешће, ресурси подршке учењу и учешћу, подршка различитостима.
- У којој мјери је процес консултација био инклузиван и ко би још могао томе да допринесе у будућности?
- У којој мјери су димензије и области Индекса биле корисне за структурирање школског развојног планирања?

- У којој мјери су показатељи и питања помогли препознавању приоритета или детаља у вези с приоритетима који раније нису били уочени?
- У којој су мјери релевантни подаци прикупљени у процјени приоритета и провођења развоја и како би се ово могло побољшати?
- У којем обиму је процес рада са Индексом допринио инклузивном начину рада у школи?
- Како се развојне промјене одржавају и како би се то могло унаприједити?

Настављање процеса кориштења Индекса

У завршној фази процеса, која се може подударити с крајем године рада са Индексом, тим за школско развојно планирање прави ревизију координације досадашњег рада. У многим школама већина особља већ ће бити упозната са Индексом, али новом особљу треба објаснити процес кориштења Индекса у оквиру њиховог уклапања у нову средину. Ревизија показатеља и питања као дио процјене напредовања може водити ка даљњем истраживању унутар школе. Фаза 5 поново се враћа на фазу 2, чиме се обезбјеђује континуитет циклуса школског планирања.

III дио

Показатељи и тврдње

Листа показатеља

Показатељи с појашњавајућим тврдњама

ДИМЕНЗИЈА А *Област А.1* **Изградња заједнице**

ДИМЕНЗИЈА А *Област А.2* **Успостављање инклузивних вриједности**

ДИМЕНЗИЈА Б *Област Б.1* **Развијање школе за све**

ДИМЕНЗИЈА Б *Област Б.2* **Организовање подршке различитостима**

ДИМЕНЗИЈА Ц *Област Ц.1* **Организовање наставе и учења**

ДИМЕНЗИЈА Ц *Област Ц.2* **Мобилизација ресурса**

ПОКАЗАТЕЉИ

ДИМЕНЗИЈА А Стварање инклузивне културе

A.1 Изградња заједнице

Показатељ	A.1.1	Свако осјећа да је добродошао.
	A.1.2	Ученици помажу једни другима.
	A.1.3	Школско особље међусобно добро сарађује.
	A.1.4	Школско особље и ученици се опходе једни према другима с поштовањем.
	A.1.5	Постоји партнерски однос школског особља и родитеља/старатеља.
	A.1.6	Школско особље и школска управа добро сарађују.
	A.1.7	Локална заједница је укључена у рад школе.

A.2 Успостављање инклузивних вриједности

Показатељ	A.2.1	Од свих ученика се очекује много.
	A.2.2	Школско особље, школска управа, родитељи/старатељи и ученици дијеле филозофију инклузије.
	A.2.3	Ученици се једнако уважавају.
	A.2.4	Школско особље и ученици се односе једни према другима као према људским бићима и особама с битном улогом.
	A.2.5	Школско особље настоји да уклони препреке за учење и учешће у свим видовима школе.
	A.2.6	Школа се бори да смањи све облике дискриминације.

ПОКАЗАТЕЉИ

ДИМЕНЗИЈА Б *Стварање инклузивне политике*

Б.1 Развијање школе за све

Показатељ	Б.1.1	Запошљавање и унапређивање школског особља је правично.
	Б.1.2	Новом школском особљу се помаже да се уклопи у школску средину.
	Б.1.3	Школа настоји да прими све ученике из локалне заједнице.
	Б.1.4	Школска зграда и простор су уређени тако да буду приступачни за све.
	Б.1.5	Свим новим ученицима се помаже да се уклопе у школску средину.
	Б.1.6	Школа организује одјељења тако да се уваже сва дјеца.

Б.2 Организовање подршке различитости

Показатељ	Б.2.1	Сви облици подршке су координисани.
	Б.2.2	Активности за усавршавање школског особља помажу особљу да одговори на различитости међу ученицима.
	Б.2.3	Политика „посебних образовних потреба“ је политика инклузије.
	Б.2.4	Правилник за рад с дјецом с посебним образовним потребама користи се за смањивање препрека за учење и учешће свих ученика.
	Б.2.5	Подршка за дјецу којима српски/хрватски/босански језик није матерњи је усклађена с подршком учењу.
	Б.2.6	Политика подршке васпитању и понашању повезана је с политиком развоја школских програма и подршке учењу.
	Б.2.7	Смањени су притисци од дисциплинских искључивања ученика.
	Б.2.8	Смањене су препреке за похађање наставе.
	Б.2.9	Смањено је насилно понашање.

ПОКАЗАТЕЉИ

ДИМЕНЗИЈА Ц *Развијање инклузивне праксе*

Ц.1 Организовање наставе и учења

Показатељ	Ц.1.1	Настава се планира тако да могу учити сви ученици.
	Ц.1.2	Часови подстичу учешће свих ученика.
	Ц.1.3	Часови развијају разумијевање различитости.
	Ц.1.4	Ученици су активно укључени у своје учење.
	Ц.1.5	Ученици уче у оквиру заједничког рада.
	Ц.1.6	Оцјењивање доприноси постигнућу свих ученика.
	Ц.1.7	Дисциплина у учионици заснива се на узајамном поштовању.
	Ц.1.8	Наставници планирају, одржавају и процјењују наставу у оквиру заједничке сарадње.
	Ц.1.9	Домаћи задаци доприносе учењу свих ученика.
	Ц.1.10	Сви ученици учествују у ваншколским активностима.

Ц.2 Мобилизација ресурса

Показатељ	Ц.2.1	Различитости међу ученицима користе се као ресурс за наставу и учење.
	Ц.2.2	Стручност школског особља се користи у потпуности.
	Ц.2.3	Школско особље развија ресурсе за подршку учењу и учешћу.
	Ц.2.4	Ресурси у заједници су познати и користе се.
	Ц.2.5	Школска средства су правично распоређена тако да подржавају инклузију.

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА А Стварање инклузивне *културе*

А.1 Изградња заједнице

Показатељ А.1.1 Свако осјећа да је добродошао

- I. Први контакт који људи имају са школом је пријатељски и пружа осјећај добродошлице?
- II. Школа пружа осјећај добродошлице свим ученицима, укључујући ученике ометене у развоју, Роме, избјеглице или азиланте?
- III. Школа пружа добродошлицу свим родитељима/старатељима и другим члановима локалне заједнице?
- IV. Информације о школи су доступне свима, без обзира на матерњи језик и ометеност, на примјер, да ли су штампане довољно великим словима, преведене или написане Брајовим писмом?
- V. Када је потребно, преводиоци за друге језике, укључујући и језик знакова, доступни су у школи?
- VI. Из докумената школске политике (брошуре, развојни акциони планови, информације дате подносиоцима молбе за запослење) јасно је да је одговор на различитости међу ученицима и у њиховом поријеклу дио школске праксе?
- VII. Школски ходници дочаравају све чланове заједница присутних у школи?
- VIII. Школа паноима и различитим сликама обиљежава различите локалне културе и заједнице?
- IX. Постоји обичај да се на позитиван начин дочекују нови или испраћају стари ученици и школско особље?
- X. Ученици имају утисак да њихова учионица припада њима?
- XI. Ученици, родитељи, школско особље и други чланови заједнице осјећају да школа припада њима?

Додатне тврдње

-
-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА А *Стварање инклузивне културе*

А.1 **Изградња заједнице**

Показатељ А.1.2 Ученици помажу једни другима

- I. Ученици нуде помоћ једни другима или је траже једни од других када је то потребно?
- II. На постерима, паноима и сличним просторима истиче се заједнички рад?
- III. На постерима, паноима и сличним просторима истичу се индивидуална постигнућа?
- IV. Ученици пријављују неком од школског особља када је њима или неком другом потребна помоћ?
- V. У школи се активно подстиче пријатељство које подразумева подршку?
- VI. Међу ученицима је развијен дух сарадње?
- VII. Ученици се не називају погрдним именима која одражавају расистичку, сексистичку, хомофобичну и друге облике дискриминације, као и дискриминацију према дјечи с посебним потребама?
- VIII. Ученици разумеју да се од различитих ученика може очекивати различит степен усклађивања и владања према школским правилима?
- IX. Ученици цијене резултате других чија се почетна позиција разликује од њихове?
- X. Ученици осјећају да се њихове свађе и размирице рјешавају правично и ефикасно?
- XI. Ученици заступају друге за које мисле да се према њима поступа неправедно?

Додатне тврдње

-
-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА А *Стварање инклузивне културе*

А.1 **Изградња заједнице**

Показатељ А.1.3 Школско особље међусобно добро сарађује

- I. Чланови школског особља опходе се једни према другима с поштовањем, без обзира на позицију и улогу у школи?
- II. Чланови школског особља опходе се једни према другима с поштовањем, без обзира на пол?
- III. Чланови школског особља опходе се једни према другима с поштовањем, без обзира на социјално или етничко поријекло?
- IV. Сви чланови школског особља позивају се на састанке?
- V. Сви чланови школског особља долазе на састанке?
- VI. Већина чланова школског особља активно учествује на састанцима?
- VII. Наставници су укључени у израду и процјену наставних програма?
- VIII. Тимски рад међу школским особљем је модел сарадње ученика?
- IX. Школско особље зна коме да се обрати ако има проблем?
- X. Школско особље осјећа да може разговарати о својим проблемима у раду?
- XI. Сви чланови школског особља су укључени у дефинисање приоритета за школски развој?
- XII. Чланови школског особља доживљавају школски развојни план као свој?

Додатне тврдње

-
-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА А *Стварање инклузивне културе*

А.1 **Изградња заједнице**

Показатељ А.1.4 **Школско особље и ученици опходе се једни према другима с поштовањем**

- I. Школско особље ословљава све ученике с поштовањем, именом којим би ови хтјели да их ословљавају, с правилним изговором?
- II. Ученици се односе с поштовањем према свем школском особљу, без обзира на њихов статус у школи?
- III. Од ученика се тражи мишљење о томе како се школа може унаприједити?
- IV. Мишљења ученика утичу на дешавања у школи?
- V. Ученици имају посебну прилику да разговарају о питањима у вези са школом?
- VI. Ученици помажу школском особљу када се то од њих затражи?
- VII. Ученици нуде помоћ када виде да је потребна?
- VIII. Ученици и школско особље воде рачуна о школском простору?
- IX. Ученици знају коме да се обрате када имају проблем?
- X. Ученици имају повјерења да ће се њихови проблеми ефикасно рјешавати?

Додатне тврдње

-
-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА А *Стварање инклузивне културе*

А.1 **Изградња заједнице**

Показатељ А.1.5 Постоји партнерски однос школског особља и родитеља/старатеља

- I. Родитељи и школско особље опходе се једни према другима с поштовањем?
- II. Комуникацију са школским особљем родитељи оцјењују као добру?
- III. Сви родитељи су добро информисани о школској политици и пракси?
- IV. Родитељи су упознати с приоритетима школског развоја?
- V. Родитељи имају прилику да учествују у доношењу одлука у вези са школом?
- VI. Неки родитељи/старатељи имају страхове од доласка у школу и сусрета са школским особљем и учињени су кораци за њихово превазилажење?
- VII. Постоје разне прилике за родитеље да се укључе у школске активности?
- VIII. Постоје различите прилике када родитељи могу разговарати о напредовању своје дјеце или изразити забринутост у вези с њима?
- IX. Једнако се прихватају и цијене различити доприноси родитеља/старатеља школи?
- X. Школско особље уважава знања која родитељи/старатељи имају о својој дјечи?
- XI. Школско особље подстиче укључивање свих родитеља/старатеља у учење њихове дјеце?
- XII. Родитељима је јасно како могу помоћи и подржати учење своје дјеце код куће?
- XIII. Родитељи осјећају да се у школи уважавају њихова дјеца?
- XIV. Родитељи осјећају да школа озбиљно схвата њихову забринутост у вези с њиховом дјецом (уколико забринутост постоји)?

Додатне тврдње

•

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА А *Стварање инклузивне културе*

A.1 **Изградња заједнице**

Показатељ A.1.6 Школско особље и школска управа добро сарађују

- I. Школско особље разумије улогу и одговорност школског одбора?
- II. Школски одбор разумије организациону структуру школе и одговорност школског особља?
- III. Школски одбор (у сваком тренутку) радо прихвата да пружи свој допринос у раду школе?
- IV. Састав школског одбора одражава састав локалне заједнице?
- V. Школски одбор је у потпуности информисан о политици школе?
- VI. Школско особље и чланови школског одбора сагласни су о томе како школски одбор може допринијети школи?
- VII. Чланови школског одбора осјећају да се њихов допринос уважава, без обзира на њихов статус?
- VIII. Школско особље и школски одбор дијеле мишљење о приступу ученицима окарактерисаним као „дјеца с посебним образовним потребама“?
- IX. Школско особље и школски одбор дијеле заједнички став о идентификовању ученика који се суочавају с тешкоћама и о начину на који би им требало пружити подршку?

Додатне тврдње

-
-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА А *Стварање инклузивне културе*

А.1 **Изградња заједнице**

Показатељ А.1.7 Локална заједница је укључена у рад школе

- I. У школи раде особе различитих социјалних групација (нпр., стари људи или различите етничке заједнице)?
- II. Школа је укључена у активности локалне заједнице?
- III. Чланови локалне заједнице дијеле неке просторе са ученицима и школским особљем (као што су, на примјер, библиотека, улазни хол, кантина и сл.)?
- IV. Чланови локалне заједнице подједнако учествују у раду школе, без обзира на њихову социјалну, вјерску или етничку припадност?
- V. Школско особље и одбор траже мишљења чланова локалне заједнице о школи?
- VI. Мишљења чланова локалне заједнице утичу на школску политику?
- VII. У локалној заједници постоји позитивно мишљење о школи?
- VIII. Запошљавање школског особља је транспарентно омогућавајући подједнаку почетну вјероватноћу свима који задовољавају услове за дати посао?

Додатне тврдње

-
-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА А *Стварање инклузивне културе*

А.2 **Успостављање инклузивних вриједности**

Показатељ А.2.1 Од свих ученика се очекује много

- I. Ученици осјећају да похађају школу у којој је могуће остварити максималан успјех?
- II. Сви ученици се подстичу да много очекују од свог учења?
- III. Према свим ученицима се опходи као да не постоји граница њиховог успјеха?
- IV. Школско особље избјегава да посматра ученике као да су њихове способности непромјенљиве, засноване на њиховом тренутном успјеху?
- V. Ученици се подстичу да се поносе својим резултатима?
- VI. Ученици се подстичу да цијене и прихватају резултате других?
- VII. Школско особље настоји спријечити негативна мишљења о ученицима који остварују високе резултате на часовима?
- VIII. Школско особље настоји спријечити негативна мишљења о ученицима с посебним образовним потребама?
- IX. Школско особље настоји спријечити употребу омаловажавајућих назива за ученике?
- X. Постоје настојања у школи да се прича о страху од неуспјеха?
- XI. Школско особље избјегава да повезује могући успјех једног ученика са успјехом брата, сестре или неког другог ученика из њиховог окружења?

Додатне тврдње

-
-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА А *Стварање инклузивне културе*

А.2 **Успостављање инклузивних вриједности**

Показатељ А.2. 2 **Школско особље, школски одбор, родитељи/старатељи и ученици дијеле филозофију инклузије**

- I. Изградња школске заједнице, која пружа подршку, сматра се подједнако важном као и постизање академског успјеха?
- II. Његовање сарадње сматра се подједнако важним као и подршка независности?
- III. Постоји нагласак да треба цијенити различитости прије него што се треба усклађивати с једном једином „нормалношћу“?
- IV. На различитост се прије гледа као на богат извор подршке учењу него на проблем?
- V. Постоји заједничка ријешеност да се у школи смање неједнакости у могућностима?
- VI. Постоји заједничка жеља да се прихвате ученици из свих заједница, без обзира на њихово поријекло, постигнућа или ометеност?
- VII. Преиспитују се ставови о границама инклузије када су у питању ученици с тежом ометеношћу?
- VIII. Постоји заједничко схватање да се инклузија односи на повећање учешћа у школи, као и доступности школе?
- IX. Искључивање се схвата као сваки процес издвајања једних ученика од других?
- X. Сви чланови школе преузимају одговорност за стварање инклузивније школе?

Додатне тврдње

-
-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА А *Стварање инклузивне културе*

А.2 **Успостављање инклузивних вриједности**

Показатељ А.2.3 Ученици се једнако уважавају

- I. Различитост у језицима се види као позитиван допринос школском животу?
- II. Разлике у структури породице се признају и цијене?
- III. Сматра се да су родитељи/старатељи једнако вриједни за школу, без обзира на статус њиховог занимања, њихову запосленост или незапосленост?
- IV. Ученици и школско особље са ометеношћу су једнако добродошли као и они без ометености?
- V. Ученици с високим и ниским могућностима се једнако уважавају?
- VI. Радови свих ученика су изложени у учионицама и школи?
- VII. Резултати дјечака и дјевојчица се подједнако подржавају и истичу?

Додатне тврдње

-
-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА А *Стварање инклузивне културе*

А.2 **Успостављање инклузивних вриједности**

Показатељ А.2.4 **Школско особље и ученици се односе једни према другима као према људским бићима и као према особама с битном улогом**

- I. Чланови школског особља добро познају ученике?
- II. Ученици осјећају да их наставници воле?
- III. Сви чланови школе се истовремено посматрају као они који преносе знање и они који уче?
- IV. Школско особље осјећа уважавање и подршку?
- V. Значајним догађајима школског особља и ученика, као што су рођења, смрт и болест, придаје се одговарајућа пажња?
- VI. Ученици и школско особље могу добити подршку кад признају да су повријеђени, нерасположени или љути неког одређеног дана?
- VII. Прихваћено је да школско особље може изразити негативна осјећања о ученицима у повјерењу, као начин да их превазиђу?
- VIII. Школско особље избјегава да негативно окарактерише одређене ученике?
- IX. Простори и мјеста као што су тоалети, тушеви и ормарићи одржавају се у добром стању?

Додатне тврдње

-
-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА А *Стварање инклузивне културе*

А.2 **Успостављање инклузивних вриједности**

Показатељ А.2. 5 **Школско особље настоји да уклони препреке за учење и учешће у свим видовима школе**

- I. Школско особље схвата да може утицати на препреке у учењу и учешћу с којима се суочавају ученици?
- II. Сматра се да се препреке у учењу и учешћу јављају и у односу између ученика и њиховог наставног и радног окружења?
- III. Сматра се да наставно и радно окружење треба да обухвата односе школског особља и ученика, зграде, културу, политику школе, наставни програм и наставне приступе?
- IV. Школско особље избјегава да види препреке у учењу и учешћу као посљедицу недостатка или ометености ученика?
- V. Школско особље и ученици схватају да школска политика и пракса морају одражавати разлике међу ученицима у школи?
- VI. Препреке које настају као посљедица разлика у култури школе и породица из којих дјеца долазе се уочавају и праве се планови за њихово превазилажење?
- VII. Сматра се да се сви могу суочити с препрекама у учењу и учешћу?
- VIII. Школско особље избјегава да етикетира ученике на основу њихових способности?
- IX. Школском особљу је јасно на који начин категоризација ученика као „дјеце с посебним образовним потребама“ може довести до њиховог потцјењивања и одвајања?
- X. Школско особље избјегава да упоређује редовне ученике и ученике с „посебним потребама“?

Додатне тврдње

-
-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА А *Стварање инклузивне културе*

А.2 Успостављање инклузивних вриједности

Показатељ А.2. 6 Школа тежи да смањи све облике дискриминације

- I. Школско особље и ученици свјесни су постојања институционалне дискриминације и потребе да се умање сви њени облици?
- II. Школско особље и ученици препознају коријене дискриминације у нетолерисању различитости?
- III. Обраћа се пажња на притиске, који воде искључивању, којима су изложени ученици-припадници националних мањина и начин на који се нетолеранција према разликама може тумачити као расизам?
- IV. Прихвата се да све културе и религије обухватају различита становишта и различите степене придржавања својих обичаја?
- V. Школско особље избјегава приписивање стереотипних улога ученицима у организовању школских активности и програма (на примјер, према успјеху или боји коже)?
- VI. Постоји поштовање према школском особљу и ученицима, без обзира на њихове године?
- VII. Школско особље и ученици избјегавају полне стереотипе у очекивањима која се тичу резултата, будућности ученика или код пружања помоћи при рјешавању задатака?
- VIII. Школа уважава хомосексуалност као дио различитости међу људима?
- IX. Школско особље сматра да потешкоће у учењу и учешћу настају када се људи са ометеношћу сретну с негативним ставовима и/или институционалним препрекама?
- X. Стереотипна становишта о тјелесној савршености се преиспитују?
- XI. Сматра се да знање о слабостима ученика доноси ограничен допринос планирању образовања за ученике?
- XII. Школско особље настоји да се бори против стереотипних ставова према људима са ометеношћу када се на њих гледа, на примјер, као на предмет сажаљења или на херојске борце против несреће?

XIII. Искључивање ученика с тежом ометеношћу схвата се више као израз ограничења школске политике и ставова него као израз практичних тешкоћа?

Додатне тврдње

-
-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА Б **Стварање инклузивне политике**

Б.1 **Развијање школе за све**

Показатељ Б.1.1 **Запошљавање и правично унапређивање школског особља**

- I. Прилике за напредовање отворене за све који су за то квалификовани, у школи и изван ње?
- II. На руководећим радним мјестима су равноправно заступљени пол и поријекло запослених у школи?
- III. Састав школског и ваннаставног особља одражава састав локалне заједнице?
- IV. Постоји јасна стратегија за уклањање препрека за запошљавање особља са ометеношћу?
- V. За руководећа радна мјеста даје се несразмјерна предност одређеним дијеловима заједнице?
- VI. Школа је поставила циљеве за остваривање равноправности при запошљавању?
- VII. Уважавање разлика међу ученицима један је од критеријума за запошљавање особља?
- VIII. Налазе се привремене замјене за одсутно помоћно особље и разредне и предметне наставнике?

Додатне тврдње

-
-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА Б **Стварање инклузивне политике**

Б.1 **Развијање школе за све**

Показатељ Б.1.2 **Новом школском особљу се помаже да се уклопи у школску средину**

- I. Школа препознаје тешкоће које ново особље може имати приликом уклапања на новом радном мјесту?
- II. Радници који дуже вријеме раде у школи труде се да избјегавају кориштење ријечи као „ми“ или „нас“ које искључују новопридошле?
- III. Сваки нови члан особља има ментора који је искрено заинтересован да њему или њој помогне да се уклопи у радну средину и школу?
- IV. Школа се труди да новом особљу стави до знања да она цијени искуство и знање које су донијели?
- V. Постоје прилике да комплетно особље, укључујући и ново, размјењује своје знање и стручност?
- VI. Ново особље добија основне информације које су потребне о школи?
- VII. Ново особље се пита да ли су му потребне додатне информације и оно те информације и добија?
- VIII. Од новог особља се тражи да изнесе мишљења и примједбе о школи и да ли се та мишљења и примједбе уважавају, с обзиром да долазе са стране и могу дати користан и другачији поглед на стање у школи?

Додатне тврдње

-
-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА Б Стварање инклузивне политике

Б.1 Развијање школе за све

Показатељ Б.1.3 Школа настоји да прими све ученике из локалне заједнице

- I. Сви ученици из локалне заједнице подстичу се да иду у школу, без обзира на њихове резултате или ометеност?
- II. Укључивање свих ученика из локалне заједнице у школу јавно се промовише као школска политика?
- III. Школа настоји да превазиђе препреке учешћу у настави разних етничких група из локалне заједнице?
- IV. Дјеца која су привремено у локалној заједници активно се и радо прихватају у школи?
- V. Ученици из локалне заједнице у којој се налази школа, а који тренутно похађају специјалну школу, активно се подстичу да похађају редовну?
- VI. Похађање школе је једнако безусловно за све ученике?
- VII. Постоји пораст у различитости ученика из локалне заједнице који похађају школу?

Додатне тврдње

-
-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА Б *Стварање инклузивне политике*

Б.1 **Развијање школе за све**

Показатељ Б.1.4 **Школска зграда и простор су уређени тако да буду приступачни за све**

- I. Приликом уређења школског простора води се рачуна о томе да он буде приступачан глумим, слијепим, слабовидим као и особама с тјелесним сметњама?
- II. Школа брине о приступачности цјелокупног школског простора, односно учионицама, ходницима, тоалетима, башти, игралиштима, кантини и изложбеним просторима?
- III. Школа консултује удружења особа са ометеношћу о приступачности школе?
- IV. Рушење архитектонских баријера за улазак и кретање по школи је дио плана за унапређење школске зграде?
- V. Сматра се да је рушење архитектонских баријера, осим за ученике са ометеношћу, важно и за особље, родитеље/старатеље, чланове школске управе и друге чланове заједнице са сметњама у развоју?

Додатне тврдње

-
-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА Б **Стварање инклузивне политике**

Б.1 **Развијање школе за све**

Показатељ Б.1. 5 **Новим ученицима се помаже да се уклопе у школску средину**

- I. Школа има програм за уклапање нових ученика?
- II. Програм за уклапање нових ученика добро функционише и кад је ријеч о њима и о њиховим породицама, без обзира да ли су дошли у школу на почетку школске године или током ње?
- III. Родитељима/старатељима су доступне информације о систему образовања као и о самој школи?
- IV. Програм за уклапање ученика у нову средину води рачуна о разликама у резултатима и матерњем језику ученика?
- V. Нови ученици, када први пут дођу у школу, удружују се са старим ученицима?
- VI. Послије неколико недјеља проведених у школи предузимају се активности како би се провјерило до које мјере се нови ученици у њој осјећају угодно?
- VII. Ученици који имају тешкоће да упамте распоред у школској згради имају одређену помоћ, посебно на почетку, када стигну у школу?
- VIII. Новим ученицима је јасно коме треба да се обрате, ако имају тешкоћа?
- IX. Када се ученици премјештају из школе у школу, школско особље при томе сарађује како би се промјена лакше поднијела?
- X. Предузимају се кораци како би се ученици упознали са школом прије него што у њу пођу, нпр. из предшколске установе у основну школу или из једне основне у другу школу?

Додатне тврдње

-
-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА Б Стварање инклузивне политике

Б.1 Развијање школе за све

Показатељ Б.1.6 **Школа организује одјељења на начин који подразумијева уважавање све дјеце**

- I. Свим одјељењима дата је једнака могућност за кориштење просторија, мјеста учионице, расподјеле наставника и ангажовање школског особља?
- II. Школско особље узима у обзир стварање могућности да ученици уче и подучавају једни друге у разнородним групама?
- III. Приликом састављања разреда води се рачуна о пријатељствима и присутности других који говоре исти језик?
- IV. Школа покушава да разред организује што је мање могуће према степену резултата или ометености?
- V. Код прављења распореда сједења води се рачуна да се спријече негативни ефекти (на примјер, изолација у посљедњим клупама)?
- VI. Распоред столова и столица у учионици је такав да сви ученици имају једнаку могућност кретања?
- VII. Распоред сједења у учионици, по потреби, се мијења да би се постпјешила социјална повезаност између дјечака и дјевојчица и различитих етничких група у школи?
- VIII. Распоред сједења у учионици се, по потреби, мијења у сврху унапређења могућности за учење?
- IX. Школа води рачуна о законској обавези да заједно школује ученике који имају и који немају тешкоћа у учењу?
- X. Школа избјегава да издваја и групише несразмјеран број дјечака као слабије ученике или оне којима је потребан алтернативни школски програм?
- XI. Школа избјегава сужавање школског програма (на примјер, избацивање страног језика) за ученике који иду на додатну наставу из писања и читања?
- XII. Ако постоји изборна настава, ученицима се дозвољава да направе властити избор?

Додатне тврдње

•

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА Б **Стварање инклузивне политике**

Б.2 **Организовање подршке различитости**

Показатељ Б.2.1 Сви облици подршке су координирани (усаглашени)

- I. Школа има тим за пружање подршке различитости?
- II. Координацији подршке даје се значајно мјесто у школи и њоме руководи искусно школско особље?
- III. Тим за подршку креира планове за спречавање настајања препрека за учење и учешће с којима могу да се суоче ученици?
- IV. У школи постоји општа политика подршке инклузији која је јасна свима у њој?
- V. Политика подршке објашњена је онима изван школе који подржавају њен рад?
- VI. Школско особље има свијест о свим механизмима – службама које могу да подрже развој учења и учешћа у школи?
- VII. Постоји координација свих иницијатива тако да оне подржавају инклузиван развој школе?
- VIII. Од оних који нуде подршку тражи се да свој рад усагласе с другим сличним иницијативама?
- IX. Политика подршке руководи се оним што је боље за ученике, а не потребом за одржавањем професионалних надлежности?

Додатне тврдње

-
-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА Б *Стварање инклузивне политике*

Б.2 **Организовање подршке различитости**

Показатељ Б.2.2 **Активности за усавршавање школског особља помажу особљу да одговори на различитости међу ученицима**

- I. У активностима развоја школског програма води се рачуна о учешћу ученика који се разликују по поријеклу, предзнању, искуству, резултату или ометености?
- II. Активности за развој школског програма воде рачуна о смањењу препрека за учење и учешће?
- III. Активности за усавршавање особља помажу му да оствари ефикасан заједнички рад у учионици?
- IV. Партнерска настава, коју прати заједничка анализа и размјена мишљења, користи се као подршка наставницима да одговоре на различитости међу ученицима?
- V. Школско особље међусобно разговара о процесу наставе како би имало бољи увид у ставове и мишљење ученика?
- VI. Школско особље има обуку из осмишљавања и вођења партнерског учења?
- VII. Постоје могућности да се особље и ученици упознају с вршњачком наставом?
- VIII. Школско и ненаставно особље упознаје се с кориштењем технологије као подршке учењу (на примјер, камере, телевизија, видео, дијапројектори, касетофони, компјутери/интернет)?
- IX. Школско особље истражује начине за смањење отуђености уз помоћ већег укључивања ученика у градиво?
- X. Особље у школи је имало обуку за образовање дјете с потешкоћама у учењу и учешћу?
- XI. Школско особље је упознато с начинима борбе против насилништва, укључујући расизам, сексизам и хомофобију?
- XII. Особље и руководство школе преузима на себе одговорност за процјену сопствених потреба за учењем?

Додатне тврдње

-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА Б **Стварање инклузивне политике**

Б.2 **Организовање подршке различитости**

Показатељ Б.2.3 **Политика „посебних образовних потреба“ је политика инклузије**

- I. Постоји настојање да се што више избјегне категоризација ученика као „оних који имају посебне образовне потребе“?
- II. Школа избјегава да несразмјерно категоризује дјечаке као „оне који имају посебне образовне потребе“?
- III. Школа избјегава да несразмјерно категоризује одређене етничке групе као „оне који имају посебне образовне потребе“?
- IV. Школа свог координатора за подршку прије назива координатором подршке за учење, развој учења или координатором за инклузију него „координатором за посебне образовне потребе“?
- V. Ученици који су категоризовани као „они који имају посебне образовне потребе“ сматрају се појединцима с различитим интересовањима, знањем и способностима?
- VI. Настојања да се отклоне препреке за учење и учешће једног ученика сматрају се приликом за побољшање рада у учионици за све ученике?
- VII. Подршка се сматра правом које припада оним ученицима којима је потребна, а не посебним додатком њиховом образовању?
- VIII. Информације о праву на подршку јавно су доступне за ученике и родитеље и објављене су у школском информатору?
- IX. Када је то могуће, подршка се пружа без приступања формалној процедури утврђивања потребе?
- X. Политика која се бави посебним образовним потребама усмјерена је на повећање учења и учешћа и умањивању искључивања?
- XI. Настоји се смањити пружање подршке ученицима ван редовне наставе?

Додатне тврдње

•

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА Б *Стварање инклузивне политике*

Б.2 **Организовање подршке различитости**

Показатељ Б.2.4 **Правилник за рад с дјецом с посебним образовним потребама користи се за смањивање препрека за учење и учешће свих ученика**

- I. Школа се користи Правилником за рад с дјецом с посебним образовним потребама?
- II. Прописи за рад с дјецом с посебним образовним потребама схватају се као подршка ученицима прије него процјена или категоризација?
- III. Подршка за подучавање различитих група сматра се алтернативом категоризацији и пружању индивидуализоване подршке?
- IV. Спољне службе за подршку доприносе планирању наставе и учења како би се смањиле препреке за учење и учешће?
- V. Индивидуални образовни планови омогућавају да се обезбиједи приступачност заједничком градиву и да се подржи учешће у њему?
- VI. Индивидуални планови образовања за неке ученике доприносе унапређењу наставе и учења за све ученике?
- VII. Мишљења о „посебним образовним потребама“ заснивају се на потенцијалима које имају ученици и могућностима за њихов развој прије него што су усмјерени на идентификовање недостатака?
- VIII. Мишљења о „посебним образовним потребама“ описују измјене у организацији учења и наставе које су потребне да би се побољшало учење?
- IX. Мишљења о „посебним образовним потребама“ описују измјене у организацији наставе и учења које су потребне да се повећа комуникација с другим ученицима?
- X. Мишљења о „посебним образовним потребама“ наводе каква је подршка потребна за повећање учешћа у редовном наставном програму и заједницама?

Додатне тврдње

-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА Б **Стварање инклузивне политике**

Б.2 **Организовање подршке различитости**

Показатељ Б.2. 5 **Подршка за дјецу којима српски/хрватски/босански језик није матерњи усклађена је с подршком за учење**

- I. Подршка овим ученицима сматра се одговорношћу комплетног особља у школи?
- II. Подршка овим ученицима помаже да се смање препреке за учење и учешће за све ученике?
- III. Подршка се прије усмјерава на превазилажење препрека за учење и учешће него на прављење разлике између „тешкоћа с другим језиком“ и „тешкоћа у учењу“?
- IV. Висока очекивања у погледу образовних резултата важе и за ове ученике?
- V. Преводиоци за језик знакова и друге матерње језике на располагању су свима којима је то потребно?
- VI. Омогућена је настава или подршка од особе која потиче из исте културе као и ученици (нпр. Ром асистент)?
- VII. Подршка овим ученицима води рачуна о препрекама у учењу које се јављају у свим аспектима наставе, наставних програма и школске организације?

Додатне тврдње

-
-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА Б Стварање инклузивне политике

Б.2 Организовање подршке различитости

Показатељ Б.2. 6 **Политика подршке за понашање повезана је с политиком развоја школских програма и подршке за учење**

- I. Повећање учења и учешћа ученика сматра се примарним циљем особља које се бави подршком васпитању и понашању?
- II. Подршка понашању укључује размишљање о начинима да се унаприједи настава и учење за све ученике?
- III. Подршка понашању води рачуна о препрекама за учење и учешће у политици и култури школе као и самој пракси?
- IV. Наставници су имали прилике да науче како да смање отуђеност и немирно понашање ученика?
- V. Школа настоји да оснажи осјећање сопствене вриједности код оних са slabим самопоштовањем?
- VI. Знање родитеља/старатеља се користи за смањивање отуђености и немирног понашања?
- VII. Ученици доприносе смањивању отуђености и немирног понашања других у школи?
- VIII. Подршка дјечи без родитељског старања подстиче континуитет њиховог учења?
- IX. Подршка дјечи без родитељског старања подстиче стварање чврстих веза између школе и старатеља?
- X. Да ли политика подршке васпитању и понашању води рачуна о стању ученика чији проблеми нису манифестовани у школи?

Додатне тврдње

-
-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА Б **Стварање инклузивне политике**

Б.2 **Организовање подршке различитости**

Показатељ Б.2. 7 **Смањени су притисци од дисциплинских искључивања ученика**

- I. Дисциплинско искључивање се сматра процесом који се може прекинути подршком и интервенцијама у организацији наставе и учења?
- II. Организују се заједнички састанци особља, ученика, родитеља/старатеља и других с намјером да се проблеми разматрају на флексибилан начин прије него што измакну контроли?
- III. Препознаје се повезаност између омаловажавања ученика и њихове отуђености, немирног понашања и дисциплинског искључивања?
- IV. Школа избјегава стварање одјељења од ученика с вишим школским постигнућима?
- V. Школа води рачуна о осјећају омаловажености када се појави код етничких мањина или социјалних групација?
- VI. Школа се труди да смањи сукоб етничких и социјалних групација?
- VII. Реакције на понашање ученика увијек подразумијевају образовање и рехабилитацију, а не кажњавање?
- VIII. Према ученицима и другима за које се сматра да су на било који начин увриједили школску заједницу односи се са становишта праштања?
- IX. Постоје јасни, позитивни планови за поновно укључивање ученика који су искључени због дисциплинских разлога?
- X. Постоји политика за умањивање свих облика дисциплинског искључивања, било да су она привремена или трајна, формална или неформална?
- XI. Циљ смањивања привременог, трајног, формалног и неформалног искључивања ученика је исти за све особље (образовање и рехабилитација)?
- XII. Води се евиденција о неформалним као и формалним дисциплинским искључивањима?

XIII. Школски одбор добија редовне извјештаје о дисциплинским искључивањима?

Додатне тврдње

-
-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА Б **Стварање инклузивне политике**

Б.2 **Организовање подршке различитости**

Показатељ Б.2. 8 **Смањене су препреке за похађање наставе**

- I. Препреке за похађање наставе су размотрене у оквиру културе, политике и праксе школе као и у оквиру ставова и породица дјецe и адолесцената?
- II. Школа избјегава да неоправдане изостанке користи као разлог за дисциплинско искључивање?
- III. Неоправдано изостајање се једнако третира кад је у питању пол и поријекло?
- IV. Препознаје се веза неоправданог изостајања, насилног понашања и недостатка сигурног пријатељства с подршком?
- V. Школа се према трудним ученицама односи с подршком и без дискриминације?
- VI. Школа активно подржава повратак на наставу и учешће ученика који су остали без родитеља или преживјели неку трагедију у породици, који су били хронично болесни или нису дуго долазили у школу?
- VII. Постоје смјернице за интегрисање у наставу искустава која су стекли они који су дуже вријеме одсуствовали из школе?
- VIII. Постоји план побољшања сарадње у вези с неоправданим изостанцима између особља школе и родитеља/старатеља?
- IX. Постоји координирана стратегија школе и других установа/служби (центар за социјални рад, дом здравља, полиција и сл.)?
- X. Постоји ефикасан систем за пријављивање изостанака и откривање њихових разлога?
- XI. Биљежи се одсуство с појединих часова?
- XII. Одсуство са одређених часова сматра се поводом за испитивање односа с наставником и оним шта се предаје?
- XIII. Подаци које има школа тачан су одраз стварног стања неоправданих изостанака?
- XIV. Неоправдано изостајање се смањује у школи?

Додатне тврдње

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА Б **Стварање инклузивне политике**

Б.2 **Организовање подршке различитости**

Показатељ Б.2.9 Насилно понашање је смањено

- I. Особље, родитељи/старатељи, школски одбор и ученици имају заједничко мишљење о томе шта је насилно понашање?
- II. Насилништво се посматра као потенцијални дио свих односа у којима један има моћ над другим?
- III. Сматра се да је насилништво вербално и емоционално повређивање као и физичко малтретирање?
- IV. Пријетња ускраћивањем пријатељства сматра се обликом насилништва?
- V. Сматра се да је могуће присуство насилништва међу особљем, између особља и ученика, особља и родитеља/старатеља као и међу ученицима?
- VI. Сматра се да су расистички, сексистички и хомофобички коментари, као и они који се односе на туђе недостатке, један вид насилништва?
- VII. У школској политици постоји документ у вези с насилништвом у којем стоји какво понашање је у школи прихватљиво, а какво неприхватљиво (кодекс понашања)?
- VIII. Језик којим је написан кодекс понашања могу разумјети запослени, управа школе, ученици и родитељи/старатељи?
- IX. На располагању је стручна помоћ, у школи и изван ње, која ученицима може пружити подршку у вези с насилним понашањем?
- X. Ученици знају коме да се обрате ако су жртве насилног понашања?
- XI. Постоје особе у школи и изван ње којима се запослени могу обратити ако су жртве насилног понашања?
- XII. Ученици су укључени у креирање и реализацију стратегије за спречавање и смањивање насилништва?
- XIII. Води се прецизна евиденција о случајевима насилништва?
- XIV. Насилно понашање је смањено у школи?

Додатне тврдње

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА Ц Развијање инклузивне *праксе*

Ц.1 Организовање наставе и учења

Показатељ Ц.1.1 Настава се планира тако да сви ученици могу да уче

- I. Настава се планира више као подршка учењу него као пуко преношење наставног програма?
- II. Градиво наставних програма одражава поријекло, искуство и интересовања свих који уче?
- III. Лекције полазе од заједничког искуства које може да се развије на различите начине?
- IV. Лекције омогућавају учење свим ученицима?
- V. Лекције подстичу поглед на учење као на сталну, а не коначну активност која се завршава постизањем одређених циљева?
- VI. Школски предмети се уче на различите начине (интерактивна настава, рад у паровима, групи, групне расправе, фронтални облик наставе итд.)?
- VII. Школа има на располагању преводиоце за глуве и наглуве ученике?
- VIII. Наставници разматрају начине за смањивање потребе за индивидуалном подршком ученицима изван редовне наставе?
- IX. Постоје различите активности у школи као што су, на примјер, вербалне презентације и дискусија, слушање, читање, писање, цртање, рјешавање проблема, кориштење библиотеке, аудио-визуелни материјал, практични задаци и компјутери?
- X. Ученици могу похађати часове у одјећи која је у складу с њиховим вјерским одређењем?
- XI. Наставни програм је прилагођен ученицима који имају проблем да учествују у, на примјер, настави умјетности и музике због својих вјерских одређења?
- XII. Лекције су по потреби прилагођене тако да ученици који имају физичке или сензорне недостатке могу стећи вјештине и знање уз помоћ физичког васпитања или практичних природних наука, физике свјетла и звука?
- XIII. Особље уважава да је неким ученицима с препрекама у учењу и учешћу потребно додатно вријеме приликом кориштења опреме за практичан рад?

Додатне тврдње

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА Ц **Развијање инклузивне праксе**

Ц.1 **Организовање наставе и учења**

Показатељ Ц.1.2 **Часови подстичу учешће свих ученика**

- I. Разредни и предметни наставници преузимају одговорност за учење свих ученика на својим часовима?
- II. Настоји се да се настава и подршка сагледа из ученичке перспективе?
- III. Часови се заснивају на разликама у ученичком искуству и знању?
- IV. На часовима се води рачуна о емоционалним и интелектуалним видовима учења?
- V. Часови остварују осјећање узбудљивости учења?
- VI. Говорни и писани језик је разумљив свим ученицима?
- VII. У току часова објашњава се и увјежбава основни технички рјечник?
- VIII. Ученици могу биљежити свој рад на више начина, користећи цртеже, фотографије и траке, подједнако као и писани запис?
- IX. Часови се заснивају на језичком и писаном искуству ученика изван школе?
- X. Часови подстичу дијалог запослених и ученика као и самих ученика?
- XI. Часови подстичу развој језика за размишљање и разговор о учењу?
- XII. Постоје могућности да ученици којима српски/хрватски/босански језик није матерњи говоре и пишу на свом матерњем језику?
- XIII. Ученици којима српски/хрватски/босански језик није матерњи подстичу се да развију и користе способност превођења с матерњег језика на српски/хрватски/босански?
- XIV. Присуство других одраслих на настави користи се за разматрање како наставни програм унапређује учење и учешће свих ученика?
- XV. Особље препознаје физички напор који неки ученици с потешкоћама у учењу и учешћу улажу у извршавање задатака и замор до којег услед тога може доћи?

XVI. Особље препознаје ментални напор неопходан за читање са усана и кориштење помагала за вид код дјеце са сензорним оштећењима?

Додатне тврдње

-
-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА Ц **Развијање инклузивне праксе**

Ц.1 **Организовање наставе и учења**

Показатељ Ц.1.3 Часови развијају разумијевање различитости

- I. Ученици се подстичу на истраживање мишљења која се разликују од њихових?
- II. Ученицима се помаже да уђу у дијалог с другима различитог мишљења или поријекла?
- III. Постоје прилике да ученици раде са онима који се од њих разликују по поријеклу, етничкој припадности, ометености и полу?
- IV. Особље показује да уважава другачија мишљења у дискусијама у разреду?
- V. Сви језици се подједнако уважавају?
- VI. Наставним активностима се развија разумијевање разлика у поријеклу, култури, етничкој припадности, полу, ометености, сексуалној опредељености и вјери?
- VII. Ученици уче о различитости културолошких утицаја на језик и наставни програм?
- VIII. Ученици имају прилику да комуницирају с дјецом и младим људима из привредно богатијих и сиромашнијих дијелова свијета?
- IX. Наставни програм даје историјски поглед на угњетавање одређених група?
- X. Ученици се уче да доводе у питање стереотип у наставном материјалу и дискусијама у разреду?

Додатне тврдње

-
-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА Ц *Развијање инклузивне праксе*

Ц.1 **Организовање наставе и учења**

Показатељ Ц.1.4 Ученици су активно укључени у своје учење

- I. Ученици се подстичу на преузимање одговорности за своје учење?
- II. Наставници објашњавају сврху лекције или групе лекција?
- III. Учионица, изложени материјали и друга средства помажу самосталном учењу?
- IV. Подршка која се даје ученицима помаже да напредују у свом учењу ослањајући се на знања и способности које већ посједују?
- V. Ученици су упознати с наставним планом па могу одабрати да ли ће учити бржим темпом или детаљније?
- VI. Ученици уче како да раде истраживање и напишу рад о некој теми?
- VII. Ученици су способни да самостално користе библиотеку и информатичку технологију?
- VIII. Ученици уче како да праве биљешке на лекцијама из књига и организују свој рад?
- IX. Избегавају се активности с механичким преписивањем?
- X. Ученици уче како да презентују свој рад у усменом, писаном и другом облику, индивидуално и групно?
- XI. Ученици се подстичу да усмено и писмено дају сиже онога што су научили?
- XII. Ученици уче како да обнављају градиво за тестове и испите?
- XIII. Ученици се питају каква им је помоћ потребна?
- XIV. Ученици се питају о квалитету часова/лекција?
- XV. Ученици су укључени у проналажење начина за превазилажење сопствених и туђих тешкоћа у учењу?
- XVI. Ученици имају право да бирају неке од више понуђених активности?
- XVII. Интересовања, знања и способности које су ученици самостално стекли уважавају се и користе на часовима?

Додатне тврдње

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА Ц *Развијање инклузивне праксе*

Ц.1 **Организовање наставе и учења**

Показатељ Ц.1. 5 Ученици уче путем заједничког рада

- I. Нуђење и примање помоћи ученици сматрају редовним задатком и активности у разреду?
- II. Постоје утврђена правила за ученике када је у питању узимање ријечи, слушање других и тражење објашњења једних од других као и школског особља?
- III. Ученици спремно размјењују с другима своје знање и способности?
- IV. Ученици учтиво одбију помоћ када им она није потребна?
- V. Групне активности омогућавају ученицима да расподијеле задатке и споје оно што су научили?
- VI. Ученици уче како да саставе заједнички извјештај од доприноса који су дали различити чланови групе?
- VII. Када је неко у разреду немиран, други ученици помажу да се он смири, а не да се додатно узнемири?
- VIII. Ученици уважавају чињеницу да свако треба да има свој тренутак истицања?
- IX. Ученици заједнички помажу другима да превазиђу тешкоће на часу?
- X. Ученици су укључени у међусобно оцјењивање учења?
- XI. Ученици помажу једни другима у постављању циљева учења?

Додатне тврдње

-
-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА Ц *Развијање инклузивне праксе*

Ц.1 **Организовање наставе и учења**

Показатељ Ц.1. 6 *Оцјењивање доприноси успјеху свих ученика*

- I. Наставници преузимају одговорност за напредак свих ученика на часовима?
- II. Ученици су укључени у оцјењивање и разматрање сопственог учења?
- III. Родитељи/старатељи су укључени у процес оцјењивања?
- IV. Евиденција успјеха (свједочанства, дневници, ђачке књижице) одражава све способности, знања и искуство ученика, као што су допунски језици, други системи комуникације, хобији, интересовања и радно искуство?
- V. Мишљења која се дају о ученицима изражавају поштовање?
- VI. Оцјењивање се заснива на детаљним посматрањима и праћењима?
- VII. Оцјењивање је усмјерено на оно што је важно да се научи?
- VIII. Оцјењивање се увијек користи за развијање знања код ученика?
- IX. Оцјењивање доводи до измјене наставних планова и праксе?
- X. Постоје различити начини за показивање и оцјењивање знања који воде рачуна о разликама у карактеру ученика, њиховим интересима и распону њихових способности?
- XI. Постоје могућности за оцењивање рада који је урађен у сарадњи с другима?
- XII. Ученици разумију зашто се оцјењују?
- XIII. Ученици добијају повратне информације о томе шта су научили и шта би слjedeће могли да ураде?
- XIV. Редовно се прате резултати различитих група ученика (дјечаци, дјевојчице, националне мањине, ученици са препрекама у учењу и учешћу) у сврху откривања тешкоћа и рада на њиховом уклањању?

Додатне тврдње

-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА Ц *Развијање инклузивне праксе*

Ц.1 **Организовање наставе и учења**

Показатељ Ц.1.7 Дисциплина у учионици заснива се на узајамном поштовању

- I. Приступ дисциплини у разреду подстиче самодисциплину?
- II. Особље се међусобно подржава у томе да буде одлучно али без показивања љутње?
- III. Особље размјењује своју забринутост и удружује знање и вјештине за превазилажење изолације и немирног понашања?
- IV. Разредна пракса је досљедна и јасна?
- V. Ученици су укључени у рјешавање проблема у разреду?
- VI. Ученици су укључени у формулисање правила понашања у учионици?
- VII. Ученици се консултују у вези са унапређивањем атмосфере у разреду?
- VIII. Ученици се консултују о томе како да се повећа пажња за вријеме наставе?
- IX. Ученици сматрају да се према њима односи праведно без обзира на пол или етничку припадност?
- X. Ако се у учионици налази више одраслих, они сnose одговорност за неометано одвијање часа?
- XI. Постоје јасне процедуре с којима су упознати сви ученици и наставници за поступање у случајевима изазивачког понашања?
- XII. Школско особље и ученици схватају да није праведно да наставници више пажње обраћају на дјечаке него на дјевојчице и обрнуто?

Додатне тврдње

-
-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА Ц *Развијање инклузивне праксе*

Ц.1 **Организовање наставе и учења**

Показатељ Ц.1. 8 **Наставници планирају, одржавају наставу и процјењују путем сарадње**

- I. Наставници размјењују своје планове рада, распоред часова и домаће задатке?
- II. Наставне активности се планирају тако да у потпуности искористе све одрасле који су присутни у учионици?
- III. Наставници организују партнерско извођење наставе?
- IV. Партнерска настава се користи као прилика за размјену размишљања о учењу ученика?
- V. Наставници радо примају коментаре колега, на примјер, о приступачности језика предавања и учешћу ученика у активностима?
- VI. Наставници уносе измјене у своју наставу на основу повратних информација које добију од својих колега?
- VII. Редовно и помоћно наставно особље сарађује и размјењује искуства у раду с појединцима, групама и цијелим разредом?
- VIII. Наставници и друго школско особље, које ради заједно, дају ученицима модел за сарадњу?
- IX. Наставници раде заједно с другима на рјешавању проблема када напредак једног ученика или групе њих постане повод за забринутост?
- X. Школско особље које партнерски ради, сноси заједничку одговорност за омогућавање учешћа свих ученика у настави?

Додатне тврдње

-
-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА Ц *Развијање инклузивне праксе*

Ц.1 **Организовање наставе и учења**

Показатељ Ц.1. 9 Помоћници наставника подржавају учење и учешће свих ученика

- I. Помоћници наставника су укључени у планирање и процјену наставних програма?
- II. Помоћници наставника су у вези са одређеном области наставног програма или одређеног ученика?
- III. Помоћници наставника се брину о повећању учешћа свих ученика?
- IV. Помоћници наставника настоје да ученици стекну независност и да их ослободе своје директне помоћи?
- V. Помоћници наставника подстичу вршњачку помоћ ученицима који имају тешкоће са учењем?
- VI. Помоћници наставника воде рачуна о томе да не буду препрека дружењу младих људи са својим вршњацима?
- VII. Помоћници наставника имају опис послова који одражава обим дужности које обављају?
- VIII. Сви наставници су упознати са обимом активности из описа послова помоћника наставника?
- IX. Учионички простор је организован тако да помоћници наставника могу да раде с групама и с различитим појединцима?
- X. Помоћници наставника су плаћени за све послове које обављају, као што је присуство састанцима, припрема наставног материјала и обука?
- XI. Помоћници наставника се питају за мишљење о природи описа њиховог посла?
- XII. Уважава се да неким ученицима с препрекама у учењу и учешћу прије треба лични помоћник него помоћник за наставу?
- XIII. Ученици с препрекама у учењу и учешћу се питају о помоћи која им је можда потребна и карактеристикама особе која им је пружа?
- XIV. Увиђа се и прихвата да лични помоћник и помоћник у настави могу преузети улогу заступника неких ученика?

XV. Настоје се запошљавати помоћници наставника без полне, расне, вјерске дискриминације или дискриминације на основу нерелевантних способности?

Додатне тврдње

-
-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА Ц *Развијање инклузивне праксе*

Ц.1 **Организовање наставе и учења**

Показатељ Ц.1.10 *Домаћи задаци доприносе учењу свих ученика*

- I. Домаћи задатак увијек има јасан циљ и јасно одражава шта треба научити?
- II. Домаћи задатак је повезан са способностима и знањем свих ученика?
- III. Постоје могућности да се домаћи задаци раде на различите начине?
- IV. Домаћи задатак проширује способности и знања свих ученика?
- V. Наставници помажу једни другима да осмисле и дају користан домаћи задатак?
- VI. Ученици имају довољно могућности да разјасне захтјеве домаћег задатка прије краја часа?
- VII. Домаћи задаци се мијењају ако се из разговора покаже да они нису осмишљени или подесни за неке ученике?
- VIII. Постоји могућност да се домаћи задатак уради у школским просторијама, за вријеме одмора, ручка или изван редовне наставе?
- IX. Домаћи задаци су укључени у планирање наставних програма за полугодиште/годину?
- X. Домаћи задаци подстичу ученике да преузму одговорност за сопствено учење?
- XI. Они који дају домаћи задатак сигурни су да га ученици могу урадити без помоћи родитеља/старатеља?
- XII. Постоје могућности да ученици заједно раде на домаћем задатку?
- XIII. Ученици могу да бирају у оквиру домаћих задатака, да их повежу са својим знањем и интересовањима?
- XIV. Ученици могу користити домаћи задатак како би се бавили одређеном облашћу која их интересује у неком одређеном временском периоду?

Додатне тврдње

•

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА Ц *Развијање инклузивне праксе*

Ц.1 **Организовање наставе и учења**

Показатељ Ц.1.11 Сви ученици учествују у ваншколским активностима

- I. Сви ученици могу да нађу активности које их занимају?
- II. Постоји транспорт којим се ученицима који станују далеко или имају ограничену покретљивост омогућава да учествују у активностима после наставе?
- III. Сви ученици се подстичу на учешће у музичким, драмским и физичким активностима?
- IV. Дјечаци и дјевојчице могу да учествују у групама у којима један пол доминира, на примјер, плесни клуб, шаховски клуб или хор?
- V. Постоје могућности за истополне групе у случајевима када су мјешовите активности забрањене због културолошких, религиозних или других разлога?
- VI. Дјеца и млади људи се одвраћају од монополскога кориштења простора у дворишту или игралишту, на примјер, само за фудбал?
- VII. Ученици уче репертоар игара на отвореном у које се могу укључити дјеца с различитим способностима?
- VIII. Ученици, који су одабрани да представљају своја одјељења, одражавају разноликост ученика у школи?
- IX. Ученици који су одабрани да представљају школу одражавају разноликост ученика у школи?
- X. На школским излетима, укључујући и путовања у иностранство, могу учествовати сви ученици без обзира на резултате или препреке у учењу и учешћу?
- XI. Свим ученицима је пружена могућност да учествују у ваншколским активностима?
- XII. Игре и часови физичког васпитања подстичу спорт и вјежбање за све?
- XIII. Спортски дани укључују активности у којима свако може учествовати, без обзира на ниво спретности, способности или препреке у учењу и учешћу.

Додатне тврдње

•

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА Ц *Развијање инклузивне праксе*

Ц.2 **Мобилизација ресурса**

Показатељ Ц.2.1 Различитости међу ученицима користе се као ресурси за наставу и учење

- I. Ученици су подстакнути да размјењују своја знања и искуства, на примјер, о различитим земљама, регионима и дијеловима града или о историји њихових породица?
- II. Препознаје се способност ученика да пружи емотивну подршку као и да ли се она користи пажљиво?
- III. Ученици с више знања или способности у некој области подучавају ученике који имају мање знања или способности?
- IV. Постоје прилике да ученици различитог узраста помогну једни другима?
- V. За вршњачку едукацију изабрани су ученици различитих култура, способности и препрека у учењу и учешћу?
- VI. Сматра се да свако, без обзира на резултат или препреку у учењу и учешћу, даје знатан допринос процесу предавања или учења?
- VII. Различитост језика којима ученици говоре користи се као саставни дио наставног програма и као језички ресурс за рад на страним језицима?
- VIII. Ученици који су превазишли неки одређени проблем преносе искуства која су при томе стекли?
- IX. Препреке у учењу и учешћу неких ученика, на примјер, у могућности да физички приступе неком дијелу зграде или неком од дијелова наставног програма, користе се као задаци или пројекти у рјешавању проблема?

Додатне тврдње

-
-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА Ц *Развијање инклузивне праксе*

Ц.2 **Мобилизација ресурса**

Показатељ Ц.2. 2 **Стручност школског особља у потпуности се користи**

- I. Сва знања и вјештине школског особља су познати, заједно са оним који су дати у опису њиховог радног мјеста?
- II. Школско особље се подстиче да подијели сва своја знања и вјештине како би допринијели учењу?
- III. Школско особље се подстиче да развија своја знања и вјештине?
- IV. Разноликост језика којим говори школско особље користи се као ресурс за ученике?
- V. Школско особље с посебним знањима и вјештинама нуди своју помоћ другима?
- VI. Различите културе и поријекло школског особља уграђени су у развој наставног програма и наставу?
- VII. Постоје формалне и неформалне прилике да школско особље разријеша своја питања у вези са ученицима ослањајући се на мишљења и стручност својих колега?
- VIII. Школско особље нуди нека алтернативна виђења у вези са ученичким питањима?
- IX. Школско особље учи на примјеру поучне праксе и искустава из других школа?
- X. Школско особље из локалних специјалних школа је позвано да подијели своја искуства са школским особљем из редовних школа?

Додатне тврдње

-
-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА Ц *Развијање инклузивне праксе*

Ц.2 **Мобилизација ресурса**

Показатељ Ц.2. 3 **Школско особље развија ресурсе за подршку учењу и учешћу**

- I. Наставници развијају заједничке, примјењиве ресурсе за подршку учењу?
- II. Школско особље зна за ресурсе који су им на располагању у подршци својим часовима?
- III. Да ли библиотека омогућује ученицима учење у школи?
- IV. Библиотека је организована тако да сви имају приступ књигама?
- V. Постоји довољан избор квалитетне белетристичке и друге литературе за све ученике на различитим језицима којима се ученици служе?
- VI. Садржај наставног програма је адекватно прилагођен (на примјер, у крупној штампи, аудио касетама или Брајовом писму) и доступан свим ученицима с препрекама у учењу и учешћу?
- VII. Постоји организована видеобиблиотека у школи?
- VIII. Компјутери су укључени у предавања у оквиру наставног програма?
- IX. Постоји систем за ефективно кориштење образовног телевизијског програма без наставног програма?
- X. Електронску пошту и интернет ефикасно користи школско особље као помоћ у процесу наставе и учења?
- XI. Сви ученици имају могућност да комуницирају с другима који су далеко, било писаним путем, телефоном или електронском поштом?
- XII. Ученици ефикасно користе интернет као помоћ у изради школских и домаћих задатака?
- XIII. Касетофони се користе као помоћ у усменом раду у оквиру наставног програма?
- XIV. Нове технолошке могућности се искориштавају када постану доступне, на примјер, програми препознавања гласа као помоћ ученицима који имају изузетно велике проблеме у писању?

XV. Радне табеле се користе само када их ученици јасно
разумеју и проширују њихово учење?

Додатне тврдње

-
-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА Ц **Развијање инклузивне праксе**

Ц.2 **Мобилизација ресурса**

Показатељ Ц.2.4 **Ресурси у заједници су познати и користе се**

- I. Постоји добро вођена и редовно допуњавана евиденција о ресурсима у заједници који могу помоћи процес предавања и учења?

То може да укључује музеје, умјетничке галерије, локалне вјерске центре, представнике социјалних групација и удружења, окружна, градска, општинска и регионална вијећа, локална предузећа, болнице, старачке домове, полицију, ватрогасну службу, волонтерска удружења, невладине организације, спортске центре и објекте, паркове, установе надлежне за воду, ријеке и канале, политичаре, лидере етничких мањина, синдикате, центре за савјетовање грађана, библиотеке, градске и сеоске фарме, установе за очување споменика града, жељезничке станице, аеродроме, надлежне у области транспорта, центре за учење, више школе, универзитете и остале образовне установе.

- II. Чланови различитих група из околине дају допринос наставном програму у школи?
- III. Родитељи/старатељи и остали чланови локалне заједнице користе се као ресурс подршке на часовима?
- IV. Одрасли са ометеношћу укључени су у пружање помоћи и подршке ученицима у школи?
- V. Особе које раде у том крају наступају као ментори и помажу ученицима који се суочавају с тешкоћама?
- VI. Ресурси који су доступни неким кућама, као референтни материјал, понекад су доступни као подршка и помоћ свим ученицима?

Додатне тврдње

-
-
-

ПОКАЗАТЕЉИ С ПОЈАШЊАВАЈУЋИМ ТВРДЊАМА

ДИМЕНЗИЈА Ц **Развијање инклузивне праксе**

Ц.2 **Мобилизација ресурса**

Показатељ Ц.2. 5 **Школска средства су праведно распоређена тако да подржавају инклузију**

- I. Постоји отворена и равноправна расподјела средстава у школи?
- II. Јасно је како се средства користе као помоћ ученицима различитих узраста и резултата?
- III. Постоје средства која су усмјерена као помоћ и подстицање за самостално учење?
- IV. Школско особље је упознато са средствима додијељеним школи као помоћ ученицима који су категорисани као „ученици с посебним образовним потребама“?
- V. Средства намијењена „посебним образовним потребама“ користе се да повећају могућности школе да одговори на постојеће различитости?
- VI. Средства подршке се усмјеравају на превенцију препрека у учењу, учешћу и смањењу категоризације ученика?
- VII. Школско особље редовно процјењује како се користе добијена средства, тако да их могу користити флексибилно, да би одговорили на промјенљиве потребе свих ученика?

Додатне тврдње

-
-
-

IV дио

ЗАКЉУЧАК И УПИТНИЦИ

Закључак: **Приоритети за развој**

Упитник 1 **Показатељи инклузивности (упитник за одрасле)**

Упитник 2 **Показатељи инклузивности (упитник за ученике)**

Упитник 3 **Моја основна школа**

ЗАКЉУЧАК

Приоритети за развој

Молимо Вас, означите забиљешком било коју групу којој ви припадате, а означава Ваши однос према школи:

- наставник помоћник наставника ненаставно особље
 ученик родитељ / старатељ школска управа нека друга група (наведите која)

Наведите један или два своја приоритета за развој школе у доље наведеним областима. Они могу бити наведени као показатељ или група показатеља, питање или група питања, тема која није покривена материјалима Индекса. Треба да имате у виду утицај приједлога из једне димензије на промјене у другим димензијама.

ДИМЕНЗИЈА А: Стварање инклузивне културе

Изградња заједнице: *Показатељи / тврдње / друге теме*

Успостављање инклузивних вриједности: *Показатељи / тврдње / друге теме*

ДИМЕНЗИЈА Б: Креирање инклузивне политике

Развијање школе за све: *Показатељи / тврдње / друге теме*

Организовање подршке различитостима: *Показатељи / тврдње / друге теме*

ДИМЕНЗИЈА Ц: Развој инклузивне праксе

Организовање наставе и учења: *Показатељи / тврдње / друге теме*

Мобилизација ресурса: *Показатељи / тврдње / друге теме*

У П И Т Н И Ц И

Упитник за одрасле
ПОКАЗАТЕЉИ ИНКЛУЗИВНОСТИ

Молимо Вас, означите (бојењем или X) групу којој Ви припадате, а означава Ваш однос према школи:

- наставник
 родитељ / старатељ
 школска управа
 представник институције/организације (наведите које) _____

Молимо Вас да заокружите број који најбоље описује у којој мјери јесте или нисте сагласни с доље наведеним тврдњама, а односе се на ситуацију у основној школи у Вашој заједници.

		уопште се не слажем	углавном се не слажем	углавном се слажем	у потпуности се слажем
A.1.1	Ученици се осјећају пријатно у школи.	1	2	3	4
A.1.2	Мишљење ученика има утицаја на дешавања у школи.	1	2	3	4
A.1.3	Ученици у школи помажу једни другима у учењу.	1	2	3	4
A.1.4	Родитељи/старатељи избјегавају да дођу на разговор с разредницима.	1	2	3	4
A.1.5	Постоји позитивно мишљење о школи у Вашој заједници.	1	2	3	4
A.1.6	Школско особље међусобно добро сарађује.	1	2	3	4
A.1.7	Наставници се обраћају ученицима с поштовањем.	1	2	3	4
A.1.8	Школско особље и управа школе добро сарађују.	1	2	3	4
A.2.1	Ученици сматрају да могу остварити жељени успјех у школи.	1	2	3	4
A.2.2	У школи се школски успјех сматра важнијим од сарадње међу ученицима.	1	2	3	4
A.2.3	Ученици с посебним потребама једнако су прихваћени у школи као и дјеца без посебних потреба.	1	2	3	4
A.2.4	Простори и мјеста у школи (као што су учioniце, ходници и тоалети) одржавају се у добром стању.	1	2	3	4

		уопште се не слажем	углавном се не слажем	углавном се слажем	у потпуности се слажем
A.2.5	Школа пружа могућности родитељима да се укључе у школске активности.	1	2	3	4
A.2.6	Ученици који постижу одличан успјех, активнији су у школи него остали ученици.	1	2	3	4
A.2.7	У школи настоје да смање све видове дискриминације.	1	2	3	4
B.1.1	При запошљавању школског особља нема дискриминације према полу, националности, вјери, језику и сл.	1	2	3	4
B.1.2	Укључивање свих ученика у школу јавно се промовише као школска политика.	1	2	3	4
B.1.3	Школска зграда и простор уређени су тако да буду приступачни за све, а посебно за особе које имају потешкоће с видом, слухом или кретањем.	1	2	3	4
B.1.4	Новим ученицима се помаже при уклапању у школску средину.	1	2	3	4
B.1.5	У школи се организују одјељења без обзира на школске резултате, поријекло или посебне потребе дјеце.	1	2	3	4
B.1.6	Сва дјеца основношколског узраста у Вашој околини похађају основну школу.	1	2	3	4
B.2.1	Школа помаже у настави ученицима с посебним потребама.	1	2	3	4
B.2.2	Ученици имају прилику да воде наставни процес, нпр., да припреме неку тему и да је објасне осталим ученицима.	1	2	3	4
B.2.3	Ученицима је обезбијеђена додатна помоћ при учењу и учешћу у настави.	1	2	3	4
B.2.4	Наставници/це мијењају распоред сједења ученика да би се побољшала сарадња између ученика с бољим школским успјехом и ученика који постижу слабији успјех.	1	2	3	4

		уопште се не слажем	углавном се не слажем	углавном се слажем	у потпунос ти се слажем
Б.2.5	Сви ученици знају коме се могу обратити за помоћ у школи када имају потешкоће у учењу.	1	2	3	4
Б.2.6	Ученици помажу наставницима у смиривању немирног понашања ученика у школи.	1	2	3	4
Б.2.7	Ученици знају коме се треба обратити у школи за помоћ, ако су доживјели неки облик насиља.	1	2	3	4
Ц.1.1	Ученици имају прилику да на часовима раде у паровима, групама и самостално.	1	2	3	4
Ц.1.2	Током часова ученици могу правити забиљешке на себи својствен начин (нпр. користити властити језик, цртеже, аудиозаписе и сл.).	1	2	3	4
Ц.1.3	Ученици у разреду имају прилику да сарађују са ученицима који се разликују према поријеклу, способностима, полу, вјери и сл.	1	2	3	4
Ц.1.4	Ученици су укључени у међусобно оцјењивање.	1	2	3	4
Ц.1.5	Приликом оцјењивања ученика наставници/це узимају у обзир њихове способности, интересовања и знања.	1	2	3	4
Ц.1.6	Ученици су укључени у постављање правила понашања у школи.	1	2	3	4
Ц.1.7	Домаћи задаци су у складу са способностима и могућностима ученика.	1	2	3	4
Ц.1.8	Обезбијеђен је посебан (школски) превоз до школе за ученике који станују далеко од школе као и оне који имају ограничену покретљивост.	1	2	3	4
Ц.1.9	Сви ученици имају могућност да се укључе у различите секције у школи (спортска, музичка, ликовна, новинарска итд.).	1	2	3	4

		уопште се не слажем	углавном се не слажем	углавном се слажем	у потпуности се слажем
Ц.2.1	Ученици с бољим школским успјехом подучавају ученике који постижу слабији школски успјех.	1	2	3	4
Ц.2.2	На часовима ученици имају прилику да користе касетофоне, рачунаре, телевизију и видео у савладавању наставнога градива.	1	2	3	4
Ц.2.3	У школској библиотеци довољан је избор књига и уџбеника за све ученике.	1	2	3	4
Ц.2.4	Представници различитих институција као што је полиција, дом здравља, центар за социјални рад и хуманитарне организације укључују се у школске активности.	1	2	3	4

Наведите препоруке за побољшање квалитета образовања дјете с препрекама у учењу и учешћу

1

2

3

ПОКАЗАТЕЉИ ИНКЛУЗИВНОСТИ

Молимо Те да сваку изјаву прочиташ пажљиво и онда означиш степен сагласности с датом изјавом. Уколико се у потпуности не слажеш, заокружи 1, уколико се углавном не слажеш, заокружи 2, уколико се углавном слажеш, заокружи 3 и уколико се у потпуности слажеш, заокружи 4.

Пол: дјечак дјевојчица

Разред који похађаш: _____

Сада заокружи квадратих који најбоље описује у којој мјери се слажеш или не слажеш са доље наведеним тврдњама, а односе се на ситуацију у основној школи у Твојој заједници.

		уопште се не слажем	углавном се не слажем	углавном се слажем	у потпуности се слажем
A.1.1	Ученици се осјећају пријатно у школи.	1	2	3	4
A.1.2	Ученици заступају (бране) једни друге када мисле да се према њима поступа неправедно.	1	2	3	4
A.1.3	Ученици заједнички и равноправно с наставницима одлучују о важним питањима школског живота.	1	2	3	4
A.1.4	Ученици у школи помажу једни другима у учењу.	1	2	3	4
A.1.5	Наставници ословљавају све ученике њиховим правим именом.	1	2	3	4
A.1.6	Ученицима је познато шта директор ради.	1	2	3	4
A.1.7	У мјесту у којем живим сви имају позитивно мишљење о мојој школи.	1	2	3	4
A.1.8	Родитељи/старатељи избјегавају да дођу на разговор с разредницима.	1	2	3	4
A.2.1	Ученици сматрају да могу остварити жељени успјех у школи.	1	2	3	4
A.2.2	У школи се школски успјех сматра важнијим од сарадње међу ученицима.	1	2	3	4
A.2.3	Ученици с посебним потребама једнако су прихваћени у школи као и дјеца без посебних потреба.	1	2	3	4

		уопште се не слажем	углавном се не слажем	углавном се слажем	у потпуности се слажем
A.2.4	Простори и мјеста у школи (као што су учионице, ходници и тоалети) се одржавају у добром стању.	1	2	3	4
A.2.5	Ученици помажу онима који имају потешкоће у учењу.	1	2	3	4
A.2.6	Школа пружа могућности родитељима да се укључе у школске активности (нпр. приредбе, вијећа родитеља).	1	2	3	4
A.2.7	Ученици који постижу одличан успјех активнији су у школи (настава, приредбе) него остали ученици.	1	2	3	4
B.1.1	У твојој околини сва дјеца похађају основну школу.	1	2	3	4
B.1.2	У школи ученици имају могућност да раде у групама.	1	2	3	4
B.1.3	Школска зграда и простор су уређени тако да буду приступачни и за особе које имају потешкоће с видом, слухом или кретањем.	1	2	3	4
B.1.4	Новим ученицима се помаже да се уклопе у школску средину.	1	2	3	4
B.1.5	Наставници/це мијењају распоред сједења ученика да би се побољшала сарадња између ученика с бољим школским успјехом и ученика који постижу слабији успјех.	1	2	3	4
B.2.1	Школа помаже у настави ученицима с посебним потребама.	1	2	3	4
B.2.2	Ученици имају прилику да воде наставни процес, нпр. да припреме неку тему и да је објасне осталим.	1	2	3	4
B.2.3	Ученицима је обезбијеђена додатна помоћ при учењу и учешћу у настави.	1	2	3	4
B.2.4	Сви ученици знају коме се могу обратити за помоћ у школи када имају потешкоће у учењу.	1	2	3	4
B.2.5	Ученици помажу наставницима у смиривању немирног понашања ученика у школи.	1	2	3	4

		уопште се не слажем	углавном се не слажем	углавном се слажем	у потпуности се слажем
Б.2.6	Ученици знају коме се треба обратити у школи за помоћ, ако су доживјели неки облик насиља.	1	2	3	4
Ц.1.1	Ученици имају прилику да на часовима раде у паровима, групама и самостално.	1	2	3	4
Ц.1.2	Током часова ученици могу правити забиљешке на себи својстен начин (нпр. користити властити језик, цртеже, аудиозаписе и сл.).	1	2	3	4
Ц.1.3	Ученици у разреду имају прилику да сарађују са ученицима који се разликују према поријеклу, способностима, полу, вјери и сл.	1	2	3	4
Ц.1.4	Ученици су укључени у међусобно оцјењивање.	1	2	3	4
Ц.1.5	Приликом оцјењивања ученика наставници/це узимају у обзир њихове способности, интересовања и знања.	1	2	3	4
Ц.1.6	Ученици су укључени у постављање правила понашања у школи.	1	2	3	4
Ц.1.7	Домаћи задаци су у складу са способностима и могућностима ученика.	1	2	3	4
Ц.1.8	Обезбијеђен је посебан (школски) превоз до школе за ученике који станују далеко од школе као и оне који имају ограничену покретљивост.	1	2	3	4
Ц.1.9	Сви ученици имају могућност да се укључе у различите секције у школи (спортска, музичка, ликовна, новинарска итд.).	1	2	3	4
Ц.2.1	Ученици с бољим школским успјехом подучавају ученике који постижу слабији успјех.	1	2	3	4
Ц.2.2	На часовима ученици имају прилику да користе касетофоне, рачунаре, телевизију и видео у савладавању наставнога градива.	1	2	3	4

		уопште се не слажем	углавном се не слажем	углавном се слажем	у потпуности се слажем
Ц.2.3	У школској библиотеци је довољан избор књига и уџбеника за све ученике.	1	2	3	4
Ц.2.4	Представници различитих институција као што је полиција, дом здравља, центар за социјални рад и хуманитарне организације укључују се у школске активности.	1	2	3	4

Наведи три ствари које би највише желио/жељела да се промијене или побољшају у твојој школи:

1.

2.

3.

МОЈА ОСНОВНА ШКОЛА

Ја сам дјевојчица Ја сам дјечак Ја сам у одјељењу _____

	потпуно се слажем	дјелимично се слажем	не слажем се
1. Некада радим на часу у пару с другом/другарицом.	1	2	3
2. Некада је одјељење подијељено у радне групе.	1	2	3
3. Помажем другу/другарици у раду када им тешко иде.	1	2	3
4. Моји другови/другарице ми помажу у раду када мени тешко иде.	1	2	3
5. Мој рад је истакнут на зиду/пануу да га други виде.	1	2	3
6. Мој наставник/наставница воли да чује моје идеје.	1	2	3
7. Мој наставник/наставница воли да ми помаже у мом раду.	1	2	3
8. Волим да помогнем наставнику/наставници када треба да се уради неки посао.	1	2	3
9. Мислим да су правила у нашем одјељењу праведна.	1	2	3
10. Нека дјеца у мом одјељењу називају друге ружним именима.	1	2	3
11. Понекад сам изложен/а насилном понашању на игралишту.	1	2	3
12. Кад год се осјећам несрећно у школи, ту је неко од одраслих да ме пази.	1	2	3
13. Када се дјеца у одјељењу свађају, наставник/наставница праведно разријеши свађу.	1	2	3
14. Мислим да постављање циљева за полугодиште помаже побољшању мог рада.	1	2	3
15. Некада ми наставник/наставница помогне да изаберам шта да радим.	1	2	3
16. Задовољан/задовољна сам кад добро урадим задатак.	1	2	3
17. Када имам домаћи задатак, обично ми је јасно шта треба да радим.	1	2	3

	потпуно се слажем	дјелимично се слажем	не слажем се
18. Мој наставник/наставница воли да чује шта радим код куће.	1	2	3
19. Моја породица мисли да је ово добра школа.	1	2	3
20. Ако не дођем на часове, мој наставник/наставница ме пита гдје сам био/била.	1	2	3

Три ствари које највише волим у својој школи су:

1

2

3

Три ствари које не волим у својој школи су:

1

2

3

Хвала на помоћи!

V дио

Додатна литература

DEE (Disability Equality in Education) – Једнакост у образовању за дјецу ометену у развоју
(Обука за инклузију)